

luy

159

Բ

ՀԱՄԱԼԵԱՆՑ Ս.

W/76

ԱՄՏՈՒՆԾ ԱՂՔԵՏԻ

ԿԵՐՊՈՒՄ

Զ Ր Ո Յ Ց

Ֆարիք տուող Աստուածը
կարող է խել էլ. եր, 18.

Թ Ի Փ Լ Ի Ս

Տպարան Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի

1896

291.99

Բ-17

8 Լ աւ
+ 159

№ 176

ՔԱՄԱԼԵԱՆՑ Ս.

ԱՄՏՈՒՆԻ ԱՂՔԱՏԻ

ԿԵՐՊՈՒՄ

Ջ Ր Ո Յ Յ

Բարիք տուող Աստուծոյ շնորհով
Կարող է իլեւել եր, 18.

1088

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Տպարան Յովհաննէս Մարտիրոսեանցի

Тиф. тип. И. Мартиросянца, Орб. ул. № 1—2.

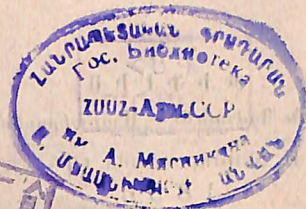
1896

2000

4239-17 6340203

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 9 декабря 1895 г.

28-158

159-2000

(2082-91)

ՆՈՒԷՐ ԻՄ ՀԱՅՐ ԱՐԵՑԻՔԻՆ

Ուսումնական վարժապետ ու դատտիրակ շատ եմ ունեցել զպրոց մտնելու օրից, բայց ոչ մինը աչն բարերար տպաւորութիւնն ու զրոշմը չի թողել հոգուս ու սրտիս վրայ, ինչ որ դու քու անդրադէտ, սինադաւթար տեղովդ, իմ պատուական հայր: Ընտիր դատտիրակս սկզբից դու ես եղել, զրա համար քու առաքինի անունովն եմ զարդարում ճակատը զըքօղիւս, որի նիւթը լսել եմ Գանձակ քեզ պէս մի խեղճ արհեստաւոր մարդուց:

ՈՐԴԻԿ ԲԱՄԱԼԵԱՆՅ Ս.

Դեկտ. 95 թ.

Թիֆլիս.

Ա.

Վաղ ժամանակ ապրում էին մի պտուտ ու տղայ: Պառաւր շատ ժամանէր ու արդար կէն էր. որդին էլ շատ պատուական, խոնարհ հոգի էր՝ անունը Օսէփ: Ինչ վատտակում էր արդար քրտինքով, բերում էր մօրը տալիս: Ու ժառպառ պառաւր Աստծուն զոհութիւն էր մատուցանում և որդու համար արեւշատութիւն խնդրում: Որդին ոչ մի ազգական չունէր. զիտէր թէ մայրը ինչ նեղութիւններով է իրան մեծացրել, այդ հասակը հասցրել. զրա համար էլ մօրը իւր աչքի լոյսի պէս էր սիրում. հէնց զիշեր-ցերեկ նրա գլխովն էր պտտում, կեր ու խում մոռացած նրան սպասաւորում: Բարեպաշտ մայրը որդու հոգատարութիւնը տեսնելով սրտի մէջ մխիթարում էր և ամեն լեռի ու կսկիծի համբերութիւնով զիմանում:

Չմեռնամտին էր. յանկարծ մայրը հոգեւարք ընկաւ, կանչեց որդուն գլխավերեւը և ասաւ.

— Օսէփ, երկնքից մինչև գետինք քեզա-

նից շնորհակալ եմ: Այսքան ժամանակ խոնարհ ծառայեցիր ու մխիթարեցիր. փոխարէնը կեանքով կշտանաս: Այս քեզ հալալ քրտինքով եմ մեծացրել, դու էլ սրղեակ, արդար աշխատանք սիրիր: Տնանկից, չքաւորից մի գգուիլ, հացիւ պատառը նրա հետ կիսիր. անհոգ կաց, Աստուած մեծ է, սոված չես մնալ: Լաւութիւն անաւ, ջուրը գցիր, եթէ ձուկը չիմանայ, Ստեղծողը կիմանայ:

Այս խրատները տուաւ մայրը և էգար վախճանուեց: Օսէփը փող չունէր, պարտք վերցրեց հարեանից. այն փողով մօրը թաղել տուաւ. և տոլ սրա-նրա դուանը օրավարձի բանեց, պարտքը վճարեց, ու վերջը տեսաւ, որ չի կարում իրանց զիւղում մարդաշարք ընկնի, մտքումը դրեց քաղաք գնալ, քանի ջահել է արհեստ սովորի, ու նրանով հալալ աշխատանք անի:

Հին ժամանակ սովորութիւն կար, եթէ մէկի մօտ խնդրաբան ունէին, ընծայ էին տանում նրա համար, որ բերանը քաղցրացնեն: Օսէփն այդ բանը զիտէր. երեք զաթա թխել տուեց. հետն էլ մի եփած պարարտ բազ դրեց տոպրակի մէջ, իւր համար քիչ հաց ու պանիր վերցրեց: Հալրական տունը յանձնեց հարեանին, որ բանացնի ու վարձի փոխարէն ամեն մի նաւակատկի մօր զերեզմանը օրհնել տայ: Ինքը

գնաց հանգստարան, մօր տապանի առաջ չօքեց
և ասաւ. «մայր իմ, գնում եմ արհեստ ուսու-
րեմ, արդար աշխատանք անեմ ու դամ հօրս
ծուխը ծխեմ»: Գերեզմանը համբուրեց, Աստու-
անունը տուաւ, գիւղից հեռացող կաճանը բըռ-
նեց, որ գնայ մեծ ճամբէն դուրս գայ:

Բ.

Ուրիշ երկու հոգի, Օսէփից հասակով մեծ,
նոյնպէս գնում էին օտար աշխարհ: Նրանցից
մէկը մահակ ունէր ուսին, միւսն էլ մի ցա-
քատ զոտիկը խրած: Եկան ու ճամբում Օսէփին
սլատահեցին.

— Բարի լոյս, այ տղայ, ասին նրանք:

— Աստծու բարին ձեզ, սլատասխանեց Օ-
սէփը: Ամօթ չլինի հարցնելը, ինչ մարդիկ էք,
ո՞ւր էք գնում:

— Մեզանից մինը չօքան է, մինը բաղման,
խօսեցին նրանք. աղքատութեան երեսից փա-
խած գնում ենք աշխատանք անելու, փող դա-
տելու:

— Ես էլ այդպէս բանի եմ գնում, վրայ
բերաւ Օսէփը:

— Դէ լաւ ենք սլատահել, ընկեր եղիր,
գնանք միատեղ:

Օսէփը նրանց վրայ խոր նայեց ու ծանր
խօսեց.

— Գալը կը դամ, բայց աշխատանքը ես
հալալ քրտինքով կուգեմ:

— Բան ասա, բան լինի, հեղճելով ասին
բաղմանն ու չօքանը, աշխատանքը արդար քըր-
տինքով կը լինի, բաւ հօ չեն բերել, նուիրիլ:

— Դէ հիմի խօսք է ասում եմ, ինչո՞ւ էք
մեղադրում: Ընկեր դառնալուն դէմ չեմ, միայն
մինչև մի բանի մէջ քրտինք թափած չըլլինեմ,
վաստակի բաժին չեմ ուզիլ: Իմ սլայմանն ալ
է, եթէ յօժար էք, դամ. եթէ չէ՝ այ դուք,
այ ճամբէն:

— Այ օրհնեալ հոգի, խօսեցին վշտացած
բաղմանն ու չօքանը. ինչ ես երեխայ-երեխայ
խօսում. բաւ ո՞վ կը լինի, որ առանց քրտին-
քի ուզենայ մի բանի տիրանալ: Արի, գնանք
երեքով, ինչ որ վաստակենք, Աստծու տակին
հաւատար բաժին անենք:

— Ուղիղ:

— Ուղիղ:

— Առանց նենգութեան:

— Աստուած վկայ, առանց նենգութեան:

— Լաւ, Աստծու անունը որ տալիս էք,
հաւատում եմ, գնանք:

Խօսք տուին երեքով հալալ աշխատանք
անել ու ճամբէն շարունակեցին զրոյց անելով:

Գ.

Օրը շոք էր. կարծես երկնքից կրակ թափուելիս լինէր. երկար տարածութեան վրայ ոչ ծառ կար, ոչ շուաք. հէնց մի գլուխ խէճ ու քար էր: Տօթի ձեռից չզիտէին՝ ինչ անեն: Զատ ու քիչ գնալն Աստուած զիտէ. բաղմանն ու չորանը թափացել, պարկները չէին կարում տանել. շոքի ձեռից մէկ այտուղ էին ընկնում, մէկ այնտեղ: Երկար նեղութիւն քաշելուց ետը հասան մի սարի ստորոտ. ճամբէն սարի գլխով պէտք է անցնէր. ուժից բոլորովին չընկնելու համար ուղեցին հանգստանալ, Մօտիկ ցուրտ աղբիւր գտան, շալակները վեր դրին, կապոցները ետ արին, հաց փռեցին, որ նիւթ առնեն, սարը հեշտ բարձրանան: Սարի լանջերը ծածկուած էին քարերով, քերծի կտորներով ու նրանց միջով մի քանի նեղ կածաններ էին գնում: Նստան աղբիւրի մօտ: Հաց ու պանիրը կամաց կամաց ուտում էին, ցուրտ ջուրը վրէն խմում ու միտք անում, թէ ո՞ր կածանը բռնեն գնալիս: Բաղմանը աղբիւրի վրայից պինջը վեր քաշելով բացականչեց.

— Խու՛ն, սիրտս եղուեց:

Իսկ Օսէփին նայելով հարցրեց.

— Օսէփ, առողջութիւնը կուզես, թէ հարստութիւնը:

Օսէփը պատասխան չտուաւ. բաղմանը շալուանակեց խօսքը.

— Մարդիկ կան աշխարհի վրայ հաղարների տէր. բայց կարօտ են ո՞ր որոտիւ ջուր խմելու, փողի ուժով կեանքները քաշ են տալիս: Մեղ պէս անփող մարդիկը եթէ առողջութիւն էլ չունենան, ինչ կը լինի նրանց ճամբ:

— Ի՞նչ դժար է խմանալը. կրակ ու արնատուհնաւ ուրիշ ինչ պէտք է լինի, պատասխանեց չորանը:

— Ինչո՞ւ էք այդպէս դատում, ասաւ Օսէփը. միթէ աշխարհի վրայ չկան այնպիսի մարդիկ, որ համ աղքատ են, համ հիւանդ:

— Ինչո՞ւ չկան, խօսեց բաղմանը, բայց ինչի՞ նման է աղքատ հիւանդի կեանքը: Ո՛ւհ, Աստուած թափի ինձ այդ օրից, ասաւ նա ամբողջ մարմնով սարսընելով:

— Զարմանում եմ, ասաւ Օսէփը, որ դուք աղքատութիւնից այդքան զզուում, երես էք թեքում: Փողն էլ հօ Աստուած չի ստեղծել, որ առատօրէն ամենին բաշխի: Ամենաթանկ բանը առողջութիւնն է աշխարհի վրայ և այդ բանը Արարչից ստանում ենք ձրի, բայց արժէքը չենք իմանում: Երբեմն նրա հետ Աստուած հարստու-

Թիւն էլ է տալիս, որ մարդու սիրտը փորձի: Ով երախտամուռութիւն կանի, ինչ ասել կուգի, կը զրկուի ստացած թէ առողջութիւնից և թէ հարստութիւնից: Մենք ինչո՞ւ ենք յուսահատուած. եթէ փող չունենք, առողջութիւն հօռնինք: Այն աչն աղքատի օրին, որ համ հիւանդ կը լինի, համ ծեր: Այդպիսի անճարներին մեր պարտականութիւնն է օգնելը:

— Ի՞նչ ասել կուգի, որ օգնելը հարկաւոր է, վրայ բերեց չորանը, մանաւանդ երբ աղքատը ծեր է ու հիւանդոտ:

— Չատ ուղիղ ես դատում, ընկեր, հաւանութիւն տուաւ բաղմանը. ծերին, արատաւորներին օգնելը հարկաւոր է, որովհետեւ դա հոգու էլ վարձք է: Ահա գնում եմ օտարութիւն, ինչ նեղութիւն լինի, պէտք է քաշեմ, դառ քրտինքով փող վատտակեմ, ետով այդ փողերով մեծ այգի առնեմ, մէջը նստեմ, վայելչութիւն քաշեմ: Միտքս աչն է, որ ով այդուս մօտով անցկենայ, կանչեմ, լիւսլի ուտացնեմ, ետով թողնեմ, որ ճամբէն շարունակի:

— Ես այգի չեմ ուզում, ընկեր, քիթ ու պոռնոզը վեր քաշելով խօսեց չորանը, ով նրա զլխացաւանքն ունի, զետի՛նը փորի, շէնքը կըտորի, որդու պէս խնամք քաշի, վերջը կամ կար-

կուտի բաժին դառնայ կամ թրթուռի: Չէ, ես մտքիս մէջ զրել եմ, քրտնքելով փող վատտակեմ, այդ փողով առնեմ ոչխար, տաւար, մահակը ուսիս դրած հօտն ու նախիրը տանեմ, կանաչ տեղերում արածացնեմ: Առաւօտ իրիկու կը կլթեմ, մէր կանեմ. եղից, պանրից ամեն մի ճամբորդի, անցորդի բաժին կըտամ: Ծեր աղքատ տեսնելիս կը կանչեմ, փափլիկ գառներից մինը կը մորթեմ, նրանով կը մեծարեմ, կը լիացնեմ, որ Աստուած վերէից տեսնի ու ուրախանայ իմ հիւրասիրութեան և բարեսրտութեան վրայ:

Օսէփը լուռ լսում էր նրանց սրտի փափագները և իւր մէջն ուրախանում. «Ինչ բերեմիտ և ագնիւ ընկերների պատահեցրեց Աստուած»: Բաղմանն ու չորանը նրա լուծեան վրայ զարմանալով հարցրին.

— Օսէփ, մենք մեր սրտի ուխտն ասինք, բն քու մտքումն ինչ կայ, դու ինչ ես ուզում, ասա, տեսնենք:

— Ինչ որ Աստուած արժան կանի, աչն կուգեմ, պատասխանեց Օսէփը. ոյժս ինչ է, որ հակառակուեմ նրա կամքին: Դուք իմաստունի պէս ձեր ափում թքել, իմացել էք, որ անպատճառ հարստանալու էք: Կարելի է վատտակի փոխարէն Աստուած փորձանքների է հանդիպեցնում:

7.

Այս խօսքի վրայ էր, որ աչքները բարձրացրին ու տարի լանջվելու տեսան մի գլխակոր ծերունի. դալիս էր վերևից դառադանի ուժով և անգործիւնից տըմբտըմբում, օրօրում էր: Ճամբորդները անակնկալ որ տեսան, զարմանքից մնացին հացի պատառը բերաններում սառած: Ծերունու վրայ էին խօսում, յանկարծ ծերունի լոյս ընկաւ: Այն էլ ինչ ծերունի, ալլալիերպ բան անառ ու թոյ. շորերը գըղգըղուած, կուները, արմունկները բաց. ոտները, ծնկները կարմիր վերքերով պատած. նիհան, լղար, քթից բռնէիր, հոգին կըտար: Փոքր ինչ որ մօտեցաւ, տեսան ճամբորդները որ ծերունին մի աչքից էլ դուրկ է:—Այս ինչ գէշ արարած է, փափսացին բաղմանն ու չորանը և քիթ ու պռունկ վեր քաշեցին, իսկ Սէփը նեղ օրեր տեսած, իւր մօրը հիւանդ պահած ու կարեկցելու սովորած, իսկոյն հացը ձեռից վեր դրաւ, զգուշութեամբ փոխարէն վաղեց ծերունուն գիմաւորեց, թեւից բռնած աղբիւրի մօտ բերաւ, իւր չախէն հանեց, գետինն փռեց, ծերունուն նստացրեց ու կարեկցութեամբ հարցրեց:

—Բանքի ջան, այս վիճակին որտեղից ես

դալիս տնքտնքալէ, ուլքեր են քո ընկերները, որ քեզ մենակ թողել, իրանք առաջ են ընկել:

—Ի՛, որդի, ինչ արած, տկար ձայնով խօսեց ծերունին. ծերութիւնն ամենին էլ ձանձրացնում է, ոչ ով երկար միջոց ընկերութիւն չի անում. իւրաւորներն էլ անօգնական թողում, հեռանում են: Այժմ մնացել եմ սովի բերանում այս ամալի տեղը:

Այս սրտամորմոք խօսքերը լսելիս Սէփը լացակնեց: Ծերունին հանդարտութիւնով խօսքն առաջ տարաւ.

—Կարելի է Աստուած չուզեց, սովամահ լինիմ, որ ձեզ պէս ճամբորդների պատահեցրեց:

Այս ասելով ծերը աչքը զցեց բաղմանին ու չորանին, որոնք փափուկ հացն ու տհալը տոպրակներում թաքցնելով մի կտոր չոր հացի ու պանիր մեկնեցին նրան ու ասին.

—Ա՛, բանքի, կեր, կշտանցիր:

Ծերունին հացն ու պանիրը տնդդեց և թոյլ ձայնով ասաւ.

—Ինձ ով է տուել, որդիք, այն ատամները, որ կարենամ այս հացը փշրել. պանիրը բացի չոր լինելուց աղի էլ է, վերքելի կըմղկրտան:

—Աղբիւրի ջուրն այստեղ չի, վեր կալ, մէջը գցիր, հացը կըփափկի, պանրի աղն է

կը կորչի, խորհուրդ տուաւ հաստալիկ չորանը: Միւս կողմից էլ բաղմանը տնազ անելով վրայ բերաւ.

— Օսէփ, աղքատը մեր տուած բաժնին հաւան չի, դժ տուր, տեսնենք:

Օսէփի սրտին աւելի զիպաւ, որ ընկերները ծերի հետ ալդպէս կոպտաբար են վարւում. զլուխը կախ մօտեցաւ իւր տոպրակին, բերանի թելը արձակեց ու խօսեց.

— Բարի, Աստծուց թաքուն չի, քեզանից ինչ թաքուն լինի. պաշտը եմ շինել տուել, քաղաք տանում, որ ինձ համար զործ գտնողին ընծայ տամ:

— Լաւ ես արել, որդի, աշխարհումս առանց ընծայի զործ չի առաջ դնում. երեք զաթէն ու մի բաղը ում էլ տաս, քեզ համար զործ կը գտնի:

Օսէփը պարկի բերանը դեռ բաց չէր արել, զարմացաւ, թէ ծերունին սրտեղից զիտէ որ ինքը երեք զաթա ու մի բաղ ունի: Մնաց սալշած նրա ձիւնափալ մորուքին նայելիս: Բաղմանն ու չորանն էլ զող կատուի պէս աչքների տակով ծերունու վրայ ծկրակում էին ու իրար ասում.

— Խալտառակ կը լինենք, եթէ ուս իմանայ, որ մեր տոպրակներում համեղ ուտելիք ունենք ու իրանից խնայում ենք:

Օսէփը տոպրակից հանեց մի զաթի հետ բաղի կողքը և ծերունու առաջ դարսելով ասաւ.

— Համեղէք, բարի, վաղելիւր, քեզ պէս աղքատին սոված թողիլը խղճի դէմ բան է. ինչ անենք, որ մէջտեղը ես եմ վնասուում: Աստծու ծերն ես, քեզ կերակրած՝ Աստծուն կերակրած, միւսնայն է: Յոյս ունիմ, առանց ընծայ տանելու էլ զործ գտնեմ: Եթէ չգտնեմ էլ, մեծ ցաւ չի. ջահել, աւողջ տղայ եմ, ամեն նեղութեան կը զիմանամ, իսկ զու ծեր ես ու հիւանդոտ:

Ծերունին սկսեց մեծ ախորժակով ուտել իւզալի զաթէն ու փափուկ միսը. վերջացնելուց ետը տեղից կամաց կանգնեց: Ճամբէն շարունակելուց առաջ դարձաւ Օսէփին ասաւ.

— Այ որդի, դժ ուր քու փոքր տեղով ինձ պէս աղքատ ծերունուն սիրով ընդունեցիր ու լիուլի կերակրեցիր, ինձ պէս ծերանաս ու մուրադով կըշտանաս. Աստծու աչքը միշտ քեզ վրայ քաղցը մնայ, օրհնեալ ես մօրիցդ, օրհնեալ լինիս և ինձանից:

Ե.

Այսպէս գոհութիւն արաւ ծերունին, օրհնեց բարեսիրտ Օսէփին և ուզում էր աղբիւրի մօտից հեռանալ. չորանը առաջ եկաւ ու մա-

պէս էլ մեծ ապերախութիւն, որ բանի տեղ չես դնում Աստծու մեծամեծ բարիքները. աշխարհի ո՞ր հարստութեան հետ կարելի է փոխել առողջութիւնը, աչքը, ականջը, խօսելու շնորքը և այլն: Տես, ո՞րքան միամիտն ես, որ Աստծու դէմ տրտնջում ես, թէ ի՞նչու քեզ տաւար ու ոչխար չի տալիս, որ դու նրանցով վայելչութիւն քաշես, ուրիշին էլ բաժին հանես: Ուզածդ մեծ բան չէ Տիրոջ ձեռին. որ հրամայի, իսկոյն կը լինի, բայց զգուշութիւն է հարկաւոր. տուող Աստուածը կարող է խլել էլ:

— Յօժար եմ, բնրի, ասաւ չորանը, երբ ուզում է թո՛ղ տալ Աստուած ու փորձի:

Ծերունին այս լսելուց ետը երկար չմնաց, գաւազանի օղնութիւնով ոտները կամաց փոխելով գնաց գլխավէր ու քարերի արանքում շուտ աներևութացաւ:

Օսէփն ու ընկերները հացի կրճոնքը թափ տուին, տապրակները շալակներն առան, մօտեցան վերջին անգամ աղբիւրից ջուր խմեցին, ուղեցին ճամբայ ընկնել. յանկարծ նրանց ականջները ձայն ու ձուռով բռնուեցին: Ետնալեցին. ի՞նչ տեսնեն, որ զարմանան, սարի լանջերը հօտ ու նախրով լցուած, ոչխարի մայրոցով, տաւարի բառանչոցով ձորերը գրըմբում են:

Բաղմանն ու չորանը զարմացան, անկմանի եղան. դէս ու դէն աչք աճեցին, տեսան, ոչ հովիւ կալ, ոչ նախրապան:

Օսէփը ուշ չգարձրեց ալդ ձայներին, ուզեց ճամբէն շարունակել. չորանը նրա առաջը կտրեց.

— Ա՛յ ընկեր, չէ՞ որ մեր պալմանն այնպէս է, որ վաստակածը հաւատարման անենք, էլ ո՛ւր ես գնում. չես տեսնում, որ Աստուած տարերը հօտերով ու նախրով լցրել է: Կայ միտաին կառավարենք, օրական մինը մօրթենք, սառ աղբիւրի գլխին վայելենք ու Տէրին փառք տանք:

Օսէփը պատասխանեց.

— Ուղիղ ես ասում, իմ պալմանն այնպէս է, որ իրար հետ վաստակածը հաւատարմաբան անենք. բայց այս ոչխարն ու տաւարը վաստակ չի, դտած է: Քու սրտի փափագը ալդ էր, Աստուած կատարեց, դրա մէջ ես մաս չունեմ: Աստծու կարողութիւնը գրանով հօջրվերջացաւ. եթէ արժանի եմ, ինձ էլ մի բան կը տալ: Զատ կարելի է, ընկերդ յօժար է մնալու, ես հակառակ չեմ, թող մնալ, երկտով վայելեցէք:

— Զէ, չէ, ես էլ չեմ ուզում, վրայ բերեց բաղմանը, դրան ալդքան բաժին տուող Ա-

տուածը ինձ մտահան չի անիլ: Ես քեզ հետ եմ գալիս, Ստէփ, գնանք:

— Դուք գիտէք, գնացէք, ասաւ չորանը, ձեր օգտի համար եմ ասում, թէ չէ աւել կտորը փոր չի ծակիլ. մենակ ես էլ կը կառավարեմ այս ապրանքը:

Այս ատելով չորանը ձեռի մահակը հպարտօրէն ուսին դրաւ ու բարձրագոյն «կը՛ռռ — հէ՛յ» անելով սարն ի վեր գնաց:

2

Ստէփն ու ընկերը անթիւ ապրանքը թողելով մի մարդի յուսով բռնած ճամբով գնացին: Առաջները այլ եւս ոչ ամալի տափեր կալին, ոչ քարքարուտ սարեր. ճամբի աջ ու ձախ փռուած էին կանաչ դրախտանման դաշտեր՝ զարդարուած ծառերով, ծաղկներով: Այդ սիզաւէտ խոտերի մէջ մտնողը սրտից չէր տալիս, որ զուրս գայ:

Ստէփն ու բաղմանը հասան մի թանձր անտառի գլուխ. շատ զուրեկան տեղ էր: Հանգիստ առան մի աղբիւրի վրայ, որ հաց ուտեն: Կանաչազարդ թմբի վրայ տապրակները վէր դրին, պաշարները հանեցին, սկսան ծնօտները բան գցել: Առաջինը Ստէփը խօսք վէր բերեց.

— Տեսնո՞ւ, մեր ընկերն առանց նեղութիւն

քաշելու ինչպէս միանգամից հարստութեան տէր դարձաւ: Արժան է, որ նա այդ բարիքից ամեն մի անցորդի բաժին տայ, լիացնի, ետով ճամբայ գնի: Աստուած էլ այն ժամանակ քաղցր մտիկ կը տայ նրան:

— Ի՞նչ ես ասում, Ստէփ, բանըդ հատել է, հեգնելով խօսեց բաղմանը. թէ խաչն իմն է, գօրութիւնը ես զիտեմ: Զուր ես մտածում, նա այդ բանն անողը չի, թէկուզ եօթն այդքան բարիք ստանայ: Ինչքան ճանաչում եմ, նա ոքմինի ողորմող 'պտուղ չի: Ծեղն ինչ է, ծեղ չի տալ, որ մարդ աչքը կոխի: Աստուած բարիքն ինձ պէտք է տալ, որ ամեն օտարականի լիացնեմ. աղքատներին, տկար ծերերին սիրեմ, պաշտեմ հոգուս պէս: Զոտ էլ հիմի սիրտս բարերարութիւն անել է ուզում, որ ձեռս ու ծոցս զարտակ է, ինչ անեմ:

— Ընկեր, հարցրեց Ստէփը, սրտինդ ես ասում, թէ կեղծաւորութիւն ես անում:

— Ի հարկէ սրտինս եմ ասում, կեղծաւորութեան ինչ բան ունիմ, պատասխանեց բաղմանը ու աչքը անմեղ բարձրացրեց: Տեսաւ անտառի կողմից կաղի տալով մի ծերունի է գալիս. կերպարանքն առաւել սոսկալի, մարմինը կիսաբաց, հաղուստի կտորները կախ ընկած. ոտք, զլուխ վերքերով պատած, զաւազանի

վրայ թեքուել է, հաղլւ է կարում ոտը փոխել: Ճերմակ միրուքն է բամբակի պէս երևին տալիս: Բազմանը ալլակերպ ծերին տեսաւ ու չկարաց համբերել, քիթը կուչ ածելով մտքումն առաւ.

— Մի կարգին մարդը կտրուել է, շարունակ խոցոտ ծերերն են լոյս բնկնում ու մարդու ախորժակը կապում:

Այն ինչ Օսէփին էր, ծիրունի աղքատին տեսնելով առաջը վազեց, կռնատակից բռնեց, որ վէր չընկնի. բերաւ իւր պարկի մօտ: Հազի չուխէն հանեց, տակը փռեց, նստացրեց.

— Բարի լինի գալըդ, բճբի, այս հալին ի՞նչ ես ման գալիս անտառների մէջ:

— Ի՞նչ անեմ, խօսեց ծերունին հառաչելով, ծերացել եմ, անպիտանացել. սրտով ուզում եմ աշխատել, բայց չեմ կարում: Առ ժամանակ դռներին մօտ էի անում, գլուխս պահում. երկար չքաշեց, ժողովրդի աչքից բնկալ վէրքերիս պատճառով, ամենն էլ զգուեցին և բնակութիւնից դուրս արին: Ճարս կտրած ապրում եմ անտառների մէջ անտէր, անտիրակահ: Այս աղբիւրի վրայ երբեմն ճամբորդներ են հանդատում, գալիս եմ ողորմութիւն խնդրում:

Այս որ լսեց բազմանը բարձրաձայն խօսեց.

— Հա, ինչո՞ւ չէ, Օսէփ, կարելի է ողոր-

մութիւն տալ, անի ամեն մինս մեր ունեցածից բաժին տանք:

Այս ասելով տոպրակը ձեռնահարեց բաղմանը, փափուկ հացն ու միտը թաքցրեց, հացի ու պանրի կտորտանքները հաւաքելով բերաւ ծերունու առաջ դրաւ.

— Կեր, բճբի, շատ համով է:

— Ծերունին նայեց բազմանի աչքերին ու ասաւ:

— Զնորհակալ եմ տուրքիցդ, որդի, Աստուած տեսնում է: Աղի պանիրը վէրքերիս վնաս է, կը մըմնջան:

Օսէփը տոպրակին մօտեցաւ, երկրորդ գաթէն ու բաղի անդամը (աղղրը) բերաւ, դրաւ ծերունու առաջ.

— Ա՛յ որդի, այս չափը որ ինձ ես տալիս, էլ տեղն ի՞նչ է մնում, որ ընծայ տանես, խօսեց ծերունին:

— Քեզ տուածն աւելի վարձք է, բճբի, կեր, լիացիր. կարելի է քու պատճառով Աստուած մեզ մտաբերի:

Ծերունին գլուխը կախած ախորժակով կերաւ գաթէն ու միտը և ոտի կանգնելով օրհնեց Օսէփին.

— Ո՛րդի, դու որ ինձպէս թշուառ ծերին այսպէս սիրով ընդունեցիր ու կերակրեցիր,

սրտագէտ Աստուածը քեզ օրհնի, արածիդ փոխարէն հարիւրապատիկ հասցնի:

Է.

Պաւաղանի վրայ ծերունին կուացած ուզում էր աղբիւրի կշտից հեռանալ, բաղմանը առաջ եկաւ, հարցրեց.

— Բձրի, սպասիւր, մի բան եմ ասելու: Գու այսքան ծերացել ես, աշխարհում շատ բան տեսել. ինձ հասկացրո՞ւ թէ՞ Աստուած մտքումն ինչ է ունեցել, որ այս հիւանալի տեղերում այսքան անպէտք ծառեր ու խոտեր է ստեղծել: Ինչի՞ են պէտք այս թանձր անտառները, երբ այստեղ ասլոդ մարդիկ չկան, որ ծառերը կտրտեն, գերան շինեն կամ տուն տաքացնեն: Մենակ զաղաններին պատրասարելու համար արժէ՞ր, որ Աստուած այսքան անտառներ է տնկոտել:

— Այ որդի, խօսեց ծերունին թուլաձայն, դրա ստեղծողը ինձ ու քեզանից շատ իմաստուն է. նա ամեն բանի լաւն է իմանում, կարելի է անտառը ուրիշ բանի համար հարկաւոր է, որ ստեղծել է:

— 2Է, բձրի, ինչ ուզում ես, ասա. բայց իմ գիտալով՝ աւելի լաւ էր, այսպէս տեղերը պտղատու ծառերով, անուշ-անուշ մրգերով

ծածկուած լինէին: Եթէ ես Աստուած լինէի, այս անտառները այգիներ կը շինէի, որ անցնող, դարձող մարդիկ ծառերի շուաքում նրստէին, այգու բերքը, պտուղը վայելելով Տէրին փառք տալին:

— Ուղիւիքդ Տիրոջ ձեռին դժուար բան չի, կարող է մի խօսքով այստեղ պտղատու ծառեր էլ բացնել, խաղող էլ. բայց որ մարդիկ ստացած շնորքներին մեծ մասով անարժան են դուրս դալիս, սրան ինչ կասես, ո՞չ որդի:

— Ուրիշների հետ ինչ գործ ունիմ, բձրի, Աստուած բարիքն ինձ պէտք է տալ, որ տեսնի թէ՞ ինչ տեսակ եմ կատարում խոտտումս:

— Անկարելի բան չի, որդի, կը տալ, բայց տալուց ետը կը փորձի. զուշացիր, եթէ ապերախտ դուրս դաս, տուածը կը խլի:

— Հա, թող խլի, եթէ ապերախտ լինիմ, ասաւ բաղմանը:

Գեռ խօսքը նրա բերանում ծերունին կազի տալով դէպի անտառը դնաց ու մի քանի րոպէ չքաշած ծառուտի մէջ ծածկուեց: Մի թեթեւ քամի խաղաց, տերեւները իրարացով տուաւ: Օսէփն ու բաղմանը գլուխները բարձրացրին. — Ինչ տեսած լինին, որ լաւ լինի: Ահագին անտառը երկար ու մէկ այգի դարձած, մրգերը ծառերի վրայ կարմրին են տալիս, հա-

սուն սև ու սիւպտակ խաղողները վազներէ վրայ
ժպտում են, քաղող, ուսող կանչում: Բաղմանը
ուրախացաւ այս ամենը տեսնելով, դարձաւ ցըն-
ծալով Օսէփին ասաւ:

—Ա՛յ բաղդ, ա՛յ վայելչութիւն, էլ ուր
ենք հեռու տեղ գնում, որ փող վաստակենք.
Նո՛ր նրանով կալուածք առնենք կամ շինենք:
Ա՛հա, ամեն բան պատրաստ է, անի նստենք այս
այդու մէջը, կեանք քաշենք:

—Զէ, ընկեր, պատասխանեց Օսէփը, իմ
պալմանը այդպէս չի, ես աշխատանքը իմ քրո-
տինքով պէտք է ճարեմ: Այդ այդին քու ու-
ղածն է, Աստուած քու խնդիրը լսեց, աշխարհի
բարեքներէց քեզ բաժին հասնեց: Դրա մէջ ես
մաս չունեմ. քեզ հալալ, ինչպէս կուզես, այն-
պէս վայելիր:

Ը.

Այս ասաւ Օսէփը, թողեց բաղմանին ու
մենակ ճամբէն բռնեց, գնաց: Սար ու ձոր
ոտի տակ տալուց ետը դէմ առաւ մի քաղաքի:
Ուտելու պաշար չունէր, տալրակի մէջ մնացել
էին երրորդ գաթէն ու բաղի մսից մի կտոր:
Խիստ սոված էր. չէր գիտում այդ մնացածն
ինքն ուտի, թէ ընծայ տանի: Մտամոլոր
կանգնած մտածում էր.

—Տէր Աստուած, ես օտար, այս քաղաքի
մարդիկն ինձ անծանօթ. ո՞վ կիմանայ, թէ ես
արդար խղճի տէր եմ: Հասակիս որ նայեն, մար-
դատեղ չեն դնիլ և դորժ տալ: Ես ո՞նց իմանամ,
թէ քաղաքի մէջ ո՞վ է բարետիրտ մարդը, որ
զնամ նրա փէշը բռնեմ, շնորք սովորեմ ու
վերջը մի կտոր հաց գտնեմ: Ա՛յ թէ այդպէս
մարդ չեղնաւ, մի քանի օր պարտաւ մնացի,
ետով ի՞նչ անեմ, ո՞վ ինձ հաց կը տալ: Զեռ
մեկնել, ողորմութիւն ուզել չեմ կարող, ի՞նչ
կուզէ լինի:

Օսէփը մնացել էր անծանօթ քաղաքին
տխուր նայելիս, սիրտ չէր անում գնալ առաջ:
Այդ վայրկենին էր, որ յանկարծ մի ձայն ըն-
կաւ նրա ականջով.

—Ա՛յ որդի, ի՞նչ ես կանգնել մտածում:

Օսէփը ետ դարձաւ, տեսաւ մօտիկ մի ծե-
րունի կանգնած. Հասակը բարձր, միրուքը ձիւ-
նափալ, շորերը պատառոտուած ու հաստ թե-
լերով իրարից կպցրած. մազերը ցաքուցրիւ և
ամբողջ մարմինը բորոտ: Սրան որ տեսաւ
Օսէփը, մտքումն ասաւ. «Վա՛ղ քեզ, Աստուած,
ինձանից աւելի թշուառը կայ, իմ զրութիւնն
այնքան էլ տղբալի չէ»: Իւր վիշտը մոռացաւ,
դարձաւ ծերունու ցաւը հարցրեց.

— Ինչո՞վ կարող եմ քու սիրտը շահել, բարի, առա, ի սէր Աստծու:

— Ա՛յ սրբի, դու էլ ինձ նման աղքատ ես, ինչ ունես, ինչո՞վ սիրտս շահես: Խիստ քաղցած եմ, թէ տոպրակումդ պաշար ունիս, տուր ուտեմ, արեւդ օրհնեմ:

Ստէփը մոռացաւ իւր քաղցը, խփոյն և եթ տոպրակից հանեց զաթէն ու միսը և առաջարկելով ասաւ.

— Առ, բարի, անուշ արա:

— Քեզ բաժին չմնաց, սրբի, հապա դո՛ւ:

— Քեզ աւելի է արժան, բարի, դու կեր, կառավարուիր, Աստուած մի տեղից էլ ինձ կը հասցնի:

Ծերունին տափակ քարի վրայ նստեց, հացն ու միսը անխօս կերաւ ու դարձաւ Ստէփին ասաւ.

— Երբ որ դու քեզ քաղցած թողիր, ինձ կերակրեցիր, զրա տեղը ես քեզ ծառայութիւն կանեմ: Քու սրտի ցաւն ինձ յայտնի է, մի բարեմիտ մարդ ես ուզում, նրա մօտ մտնես. շնորք սովորես, հաց վաստակես: Այդպիսի մարդու տեղ ես գիտեմ. այստեղից որ կըմտնես քաղաք, աջ թևիդ վրայ շինութիւն կը գայ: Զէնքի տէրը բարեսիրտ մարդ է, ձեռին ահագին զործ ունի, շատ մշակներ են բանում. նրան

քեզ պէս մի հաւատարիմ, աչքաբաց աղայ է հարկաւոր: Նա քեզ կընդունի անպատճառ. բայց խոտաղիւր, եթէ պաշտօն գտնես, ինձ չմոռանաւ. պահող-պահպանող չունիմ, անտէր, անտիրական ծերունի եմ:

— Աչքիս վրայ, բարի, ինչո՞ւ կըմոռանամ, հէնց իմանանք՝ հայրս ես: Անքան աղօթիր, որ ինձ գործ տան, քեզ զլիս վրայ կը պահեն:

Ստէփը ծերունուն թողեց, որ զաւաղանի վրայ զիմհար տուած մնայ, ինքը վստահ, յոսով զիմեց զէպի քաղաք: Հեշտութիւնով զտաւ ծերունու ասած շէնքը. տէրը դռանը կանգնած էր. Ստէփի տեսքին ու կապին նայելով ձայն տուաւ.

— Ա՛յ զիւղացի աղայ, ինձ մօտ գործի չեմ մտնիլ:

— Ինչո՞ւ չէ, տէր. իմ ուղածն էլ այդ է, պատասխանեց Ստէփը:

— Քեզ դարդնա (բացի) օրավարձը՝ օթեւան էլ կը տամ, որ բնակուես:

Ստէփն այս լսելով իրան այնպէս բաղդաւոր էր համարում, կարծես ողջ աշխարհի տէր: «Ի՞նչ լաւ մարդ է եղել, ասաւ ինքն իրան, համ օրավարձ է տալիս, համ օթեւան. այս լաւ եղաւ, խեղճ ծերունուն էլ կը բերեմ, մօտս

կը պահեմ»: Այս մտածելով գլխով վերցրած մօտեցաւ տանտիրոջ:

— Ողորմած տէր, հօ չեմ բարկանալ, եթէ մի բան խնդրեմ:

— Ասա մի վախիկ, ինչ բան է, որտով ասա:

— Ես մի ծերունի հայր ունիմ, հիւանդ է, եթէ նեղութիւն չի լինիլ, իրաւունք տաս, բերեմ մօտս պահեմ:

— Ինչո՞ւ չէ, բարի տղայ, աւելի ուրախ կը լինեմ, բեր, պահիր: Զօրանաս, որ ծերունի հօրդ չես մոռանում:

Օսէփը եթէ երկու ոտն ունէր, երկուսն էլ փոխ առաւ ու վաղելով հասաւ ծերունու մօտ, տեսաւ քարի վրայ նստած.

— Բարի, բացականչեց նա, Աստուած քեզ բարի տալ, ո՞րտեղից ո՞ր տեղ ինձ պատահեցիր, համ իմ բանը աջողուեց, համ քոնը վեր կաց, զնանք:

Թ.

Օսէփն ու ծերունին մտան քաղաք. տանտէրը նրանց քաղցր ընդունեց և օթեւանը ցոյց տուաւ: Օսէփն աչնտեղ ծերունուն տեղաւորեց ու ինքը գործի կացաւ, Առաջ սկսեց հասարակ մշակի տեղ բանել. տէրը տեսաւ, որ շնորքով է, վարպետի մօտ կանգնացրեց, որ որմնադրու-

թիւն սովորի: Զէնքը մեծ էր, մինչև աւարտելը բաւական ժամանակ քաշեց: Օսէփը ամենից շուտ գործի էր գնում, ամենից ուշ վերադառնում իւր օթեւանը. ուշք ու միտքը արհեստի մէջն էր. թէ տէրը և թէ վարպետը սիրում ու պատում էին նրան: Իրիկունը գալուն պէս ծերունուն կերակրում էր, վերքերը լուանում, փաթաթում:

Անցաւ ամիս, անցաւ տարի, Օսէփը արհեստի մէջ վարժուեց, շինութիւնը աւարտուելուն մօտեցաւ: Օսէփի օրավարձերը բաւական գումար էին անում, ստացաւ տանտիրոջից, ուրիշ օթեւան վարձեց, սկսեց դեղ ու դարմանի ետնից կենալ, որ անպատճառ ծերունու բոլին ու վերքերը առողջացնի: Ել բժիշկ չմնաց, որ խորհուրդ չհարցնի, էլ դեղ չմնաց, որ փող չտալ առնի: Բաց ամենն էլ գուր, վերքերը նոյնը մնացին, նեղութիւնով վաստակած փողը՝ ամենն էլ ծախսուեց: Օսէփը մնաց ծերունու կողքին նստած մտածելիս. չէր իմանում, ինչ պէս վարուի, որ շարունակի իւր վաստակով ծերունուն պահել: Եթէ թողէր նրան մենակ, ինքը գործի գնար, ո՞վ կը հետեւէր նրան: Առաջ օթեւանն ու գործի տեղը մի քանի քալ էին իրարից հեռու. հիմի գործ ճարելու համար քաղաքի հրապարակը պէտք է գնար:

Փողը հատած օրը Օսէփը նստած էր տխուր, չէր զիտում, ինչո՞վ կերակրի ծերունուն, յանկարծ դուռը բաց եղաւ ու բարի տանտիրոջ ծառան ճաշ բերաւ: Օսէփը զարմանքից երեսին խաչ հանեց ու մտքումն ասաւ. «Հրեշտակը հօջգնաց, իմաց արաւ. տանտէրը սրտեղից իմացաւ, թէ այսօր իմ փողը հատել է ու բարին ուտելու բան չունի»:

Ճաշը դրաւ ծերունու առաջ, նրա ախորժակը չկտորելու համար ինքն էլ սկսեց մի կողմից ծղձկալ: Բայց որովհետեւ ուրիշի վատտակն էր, հէնց զիտում էր, թէ հացի կտորները սրտի մէջ շարւում էին: Ծերունին իբր միա՝ միտ՝ հարցրեց Օսէփին.

— Ինչո՞ւ տխուր ես երեւում այսօր, սրղի:

— Բարբի, դու ամեն բանի պատճառը լսաւ ես իմանում, էլ ես ի՞նչ ատեմ:

— Ես հօ Աստուած չեմ, որ մարդկանց սրտի մէջը գիտամ: Զնտ, շնտ, մօտիդ փողը պէտք է հատած լինի. էլ դրա համար ինչո՞ւ ես տխրում: Հօ կեանքդ, առողջութիւնդ, երկտասարդութիւնդ իրանց տէղն են:

— Ես էլ հէնց նրա համար իմ սրտակոտոր, բարբի, թէ ինչո՞ւ ինձպէս առողջ, ջահել մարդը անվատտակ մնայ, ուրիշի հացն ուտի:

— Հասաւ ի՞նչ ես ուզում անել, սրղի:

— Ուզում եմ գործի գնալ, բարբի, բայց չեմ զիտում, քեզ ո՞ւմ յուսով թողեմ ցերեկը, որ գործի գնամ և իրիկունը ապրուստ բերեմ:

— Եթէ այդ է տխրութեանդ պատճառը, անհոգ կաց, խոնարհ Օսէփ. հէնց առաւօտն և եթ վերկաց, գործի գնա: Սեպհական ձեռով աշխատած հացը շատ քաղցր է. երանի թէ ուժս ինձ ետ գար, վերքերս թողէին, ես էլ աշխատէի. անի ու վախ...

— Բարբի ջան, ուրախտիրտ խօսեց Օսէփը, հօր ու որդու հացը ո՞վ է ջոկում: Միթէ ես քեզ համար չեմ վատտակում:

— Այլրիս Օսէփ, խօսեց ծերունին արտասուքը սրբելով. Աստուած տեսնում է մաքուր սիրտդ, դրա համեմատ էլ քեզ կը տայ:

Ժ.

Հետեւեալ առաւօտը Օսէփը կանուխ իջաւ քաղաքի հրապարակը, աջնտեղ ժողովուած էին հարիւրաւոր մշակներ, գործակալներ: Բանատէրերն իրանց գործերը յանձնում էին գործակալներին. սրանք էլ վարպետներ, մշակներ էին վարձում 10-ով, 20-ով: Ամենավերջը մնացել էին մի քանի կաղ, անշնորք արարածներ, նրանք էլ կիտագնի վարձուելով գնացին գործի: Օսէփը հռչակուած էր իբրեւ ընտիր որմ-

նազիր. Հրապարակի մէջ սպասում էր, նրան ոքմին մօտեցող, հարցնող չեղաւ. ոչ վարպետի տեղ փորձեցին, ոչ մշակի: Չէր զիտում, պատճառն ինչ է: Մտածում էր, թէ ինչ անի, որ իրիկունը հացի զին տանի ծերունու համար: Յերեկով չէր ուզում տուն դառնալ, ամաչում էր: Դառնար էլ, ծերունուն ինչ ասէր: Վճռեց մինչև իրիկու անգործ շրջել փողոցներում, ետով միթանը գնալ տուն: Այդպէս էլ արեց. ձեռները գրպանում գրած փողոցէ փողոց թափառեց մինչև հասաւ քաղաքի լայն հրապարակը: Այդտեղ նա հանգիպեց մեծ բազմութեան, որ տխուր տրտում դալիս էր ժամի, եկեղեցու կողմից: Մեծամեծ մարդիկ էին սզաւորները, ինչպէս երևում էր նրանց հագուստներից: Տղամարդկանց հետ խառըն էին և կնանիք. ամենն էլ արտասուք էին չափում: Այս բանը որ տեսաւ Սոէվը, դարմացաւ. հետաքրքրուելով մօտեցաւ մի մարդու, հարցրեց.

— Այս ինչ բան է, ինչո՞ւ են լալիս, ուրքեր են սրանք:

— Դու սրտեղացի ես, հարցրեց աչն մարդը, որ տեղեկութիւն չունիս պատահած փորձանքի մասին: Այս լաց եղողներից մինը մեր

թագաւորն է, միւսը թագուհին. մէկէլներն էլ պալատականները, ազգականները:

— Հապա սրանց ցաւն ինչ է, որ աչպէս լաց են լինում:

— Սրանց ցաւը, ծտար եղբայր, մի անտանելի բան է: Թագաւորը մինուճար որդի ունէր. երբ եկաւ, հատակն առաւ, հալըր բերաւ նշանեց մի շատ սիրուն, աննման աղջկայ հետ: Աղջիկը հատարակ մարդի զուտոր էր, բայց աչնպէս սիրուն, աչնպէս փաղփղուն, կասես լուսի կտոր. զրա համար էլ անունը Չողիկ էին դրել: Նշանդրէքից ետը երկար չքաշեց, հարսանիքի պատրաստութիւն տեսան: Մեր աշխարհի սովորութեան համեմատ հարսնացուն և փեսացուն մեծ բազմութիւնով շրջապատուած եկան պսակուելու: Ժամի մէջ բոլոր կարգն ու արարողութիւնը աւարտուեց, ներկայ եղողները շնորհաւորեցին թագաւորին, թագուհուն: Հարսնաւ, մակաւ, ամենը դուրս եկան, սպասում էին ժամի դռանը, որ նորապսակները խաչ, աւետարան համբուրեն, լոյս աշխարհ դուրս գան: Դրանք եկել էին շէմքին մօտեցել. մէկ էլ աչն տեսան՝ ժամի դռուն ու լուսամուտը քարով շարուեց: Հարսն ու փեսան մնացին խաւարած ժամի մէջ: Տեսնողները մեղք եկան ջահէլ նոնապսակներին ու լաց եղան: Որն ուզեց գնալ

բա՛հ ու քլունգ բերի, ժամի պատը ծակի, որն էլ խորհուրդ տուաւ զերաններ բերել, պատերը կործանել: Փողովուրդը յօժար չէր ժամի քանդելուն, մի քանիսն էլ ասում էին, եթէ պատերը քանդենք «բոմբ» խփելով, հարս ու փեսան քարերի տակ կը մնան: Թագաւորն ինքը աւելի էր վախենում. որդու պատճառով չէր համարձակում Ատոծու տանը զիպչել, չլինի թէ առաւել բարկացնի ու ողջ աշխարհի խորտակման պատճառ դառնայ, Երեք օր է ալ փորձանքը պատահել է ու ճար չի գտնում: Օրէնք երկու անգամ թագաւորն ու թագուհին դալիս են ժամի կշտով պտտում ու արտասուենք չափելով ետ դառնում: Չեն գիտում ինչ անեն: Օսէփն այս պատմութիւնը օր լսեց, ինքն իրան ասաւ.

— Քեզանից էլ մեծ վիշտ ունեցող է եղել, Օսէփ, ինչ ես սեւարտել, Աստուած ողորմած է. համբերիր:

Այսպէս խօսելով Օսէփը թեքուեց քաղաքի հին թաղը և թափառեց խուլ փողոցներում: Տեսաւ մի հին եկեղեցի. կտորը ծակծրկուտ, պատերը կիսաքանդ, մէջը աղբով, կեղտով լիքը. «սա էլ Ատոծու տաճար է եղել, ինքն իրան ասաց Օսէփը. ամեն օր մարմնի համար եմ աշխատում, այսօր էլ հողու համար

աշխատեմ, վարձքը վարձք է: Մօտիկ տանից զնաց բա՛հ, աւել, պարկ խնդրեց, բերաւ ժամի աղբը սրբեց, դէն ածեց: Մինչև իրիկու ալ տեղ միւլ արաւ ու մթանը հանգիստ խղձով գնաց տուն: Ծերունին գիտէր, թէ Օսէփն օրը ինչպէս է մթնացրել, բայց չիմանալու գնելով հարցրեց.

— Ի՞նչպէս ես, որդի, սիրտդ հանգստացաւ. բանել էիր ուզում:

Օսէփն ամաչեց, թէ գլխովն անցկացածը պտտի: Հար հաց չէր բերել, կարծեց թէ ծերունին զրա համար է հարցնում, այսպէս պատասխանեց.

— Բարի ջան, մշակութիւն արի, օրավարձըն էզուց պէտք է ստանամ:

— Դարդ մի անիլ, որդի, վարձդ չի կորչիլ, այսօր չեղաւ, էզուց կստանաս:

Օսէփը ծերունու այս խօսքերի վրայ հանդարտուած մօտեցաւ, վերքերի փաթաթանները փսիսեց ու դեռ ձեռի գործը չվերջացրած խոր յողաց քաշեց:

— Ի՞նչ է եղել քեզ, որդի, ինչո՞ւ ես չողաց հանում, միթէ ինձ պահպանելուց ձանձրացիլ ես:

— Բարի, ալ ինչ ես ասում, խօսեց Օսէփը սրտակոտոր, միթէ Օսէփը քեզ պահելուց կը ձանձրանայ: Չէ, բարի, իմ տխրութեան

պատճառը ուրիշ է։ Այսօր քաղաքի հրապարակում արագէս, արագէս բան տեսայ, բնի, ժամի դուռն ու լուսամուտը քարով շարուել են, նորապսակ հարս ու փեսայ մնացել մէջը փակումն։ Ժամի պատերը ոչ բաձով քանդուելու են, ոչ բոմբով կործանելու։ Թագաւորն ու թագուհին են նրանց տէրը, որոնք երեք օր է, ահագին բազմութիւնով զայիս են ժամի զլիսով պտտում ու արտատունք թափելով հեռանում։ Աշմարիտ է ասած, բնի, «ուզողը մեծ է, մէջքի հարածն էլ է մեծ»։ Թագաւորի մեծութեան համեմատ Աստուած մեծ ցաւի է հանդիպեցրել։ Մեղ պէս մեր ցաւն էլ պտտիլ է։

ԺԱ.

Թագաւորի գլուխն եկած փորձանքի մասին լսելուց ետք ծերունին Օսէփին ասաւ.

— Բն ինչ էիր կարծում, որդի. ձեր գիւղում նստած կարծում էիր թէ քաղաքացիք ու քաղաքի թագաւորը ցաւ ու կրակ չունին։

Օսէփը մնաց գլուխը կախ արած։

— Ինչպէս երևում է, շատ ես ցաւում նորապսակների համար, վրայ բերաւ ծերունին։

— Հն, բնի, պատասխանեց Օսէփը գլուխը տխուր շարժելով. շատ մեղք ու կրակ բան է խաւար չորս պատի մէջ մնալը։

— Եթէ այդպէս է, կուգես նրանց ազատելու հնար անեմ։

— Ո՞ւր էր, բնի ջան, խօսեց Օսէփը այրուող աչքերով, եթէ այդպէս մի բան անելիք։

— Լաւ, ասաւ ծերունին, քու սիրու համար այդ բանը կանեմ։ Առաւօտը կը գնաս հրապարակ, երբ թագաւորը դայ, առաջ կը կանգնես, կասես. «Եթէ նորապսակներին ողջ առողջ ժամից հանեմ, ինչ կը տաս»։ Դու քանի կնրաս դժուար պայման առաջարկիր, երբ կընդունի, անի ինձ մօտ։

— Չատ բարի, բնի, ասաւ Օսէփը ու առաւօտը կանուխ գնաց հրապարակ և աչքը գցեց թագաւորի գալուն։ Չատերը նրան դործի էին կանչում լաւ օրավարձ խոտտանալով, բայց Օսէփը հակառակուել, ոչ ոքի երեսի չէր նայում. հէնց աչքը ժամի վրայ էր, թէ երբ պէտքէ թագաւորն երևայ։ Առջին մօտիկ թագաւորն երևաց բազմութիւնով շրջապատուած։ Օսէփը բազմութեան մէջը ճղելով համարձակ մօտեցաւ թագաւորին և ասաւ։

— Թագաւորը ողջ լինի, ես լսել եմ քու զլխին եկած պատուհասը, ինչ կըտաս, որ զրանից ազատուելու հնար գտնեմ։

— Այ տղայ, խօսեց թագաւորը, եթէ առանց ժամի շինութեան մի վնաս հասցնելու նորապսակներին ողջ հանես, ինչքան ոսկի ու արծաթ ուզես՝ տամ։

— Այն, ողջ առողջ հանեմ, ժամն էլ ան-
վնաս մնալ, միայն վարձը ոսկի, արծաթ չի
լինելու, այլ իմ ուզածը:

— Թագաւորութեանս կէսն էլ ուզես, կը-
տամ, հնար գիտեմ, ազնւոյն որդուս. ես աշ-
խարհի մէջ առակ դառալ, տխուր կերպով
խօսեց թագաւորը:

— Ուզածս տալու եմ, թագաւոր:

— Տայլու եմ:

— Հաստատ խօսք:

— Հաստատ:

— Երբ այդպէս է, քիչ համբերիր, ես
գնամ ձերունի հօրս մօտ:

— Ոտով գնալ ուշ կը լինի, ասաւ թագա-
ւորը, ահա իմ կառքը, նստիր, գնա:

— Փնռք քեզ Աստուած, թագաւորի կառք
էլ նստացրիր, ասաւ ինքն իրան Սեփր ու
արքայական կառքով սլացաւ իւր աղքատ բնա-
կարանը:

ԺԲ.

Ողջ քաղաքում ձայն ընկաւ, որ ժամի
դուռ պէտք է բացուի. և այդ բաց անողն է
մի հասարակ որմնադիր: Տներում շունչ չըմաց,
ամենն էլ լցուեցին հրապարակը, ժամի կող-
քերը. անհամբեր սրտով սպասում էին որ տես-

նին, ինչ տեսակ դորաւոր մարդ է բաց անողը:

Մէկ էլ տեսան դուռալէ արքայական կառ-
քը եկաւ՝ մի ձերունի մէջը նստած: Աերպա-
րանքին ու կերպին նայողները զգուեցին ու
սրնչները վեր քաշեցին: Սեփր իջաւ ու թեւից
բռնած մօտեցրեց թագաւորին: Թագաւորը խոր
գլուխ տուաւ ձերունուն, ամենն էլ նրան հե-
տեւեցին ու գլուխ վեր բերին: Ծերունին թա-
գաւորի ու ժողովրդի խոնարհութիւնը տեսնելով
գառազանը ձախ ձեռն առաւ ու երեսը երկինք
զցելով՝ աջ ձեռով ժամը խաչակնքեց: Քիչ զըլ-
խակախ մնալով էլի երկինք նայեց ու հանդար-
տութիւնով խաչակնքելը կրկնեց: Ժողովուրդը
սրտատրոփ սպասում էր, թէ ինչ է լինելու
սրա վերջը: Երբ երրորդ անգամ երկինք նայեց
ու ժամը խաչակնքեց. մէկ էլ լանկարձ քարերի
դուռնց լոցին. տեսան փակ դուռն ու լուսա-
մուտը բացուած: Ժողովուրդը ներս նայեց, տե-
սաւ հարս ու փեսային ժամում անվնաս կանգ-
նած, նրանք քօլը ու եղբօր պէս կռները իրար
ուտով սլատ էին զցել: Ծերունին մօտեցաւ.
ձեռներից բռնած բերաւ ծնողներին լանձնեց ողջ
առողջ: Թագաւորն ու թագուհին նրանց համ-
բուրեցին ու հրաման հանեցին որ զանձարա-
նից ողորմութիւն բաժանուի աղքատներին ու
բանտերում բռնուածներին ազատութիւն տրուի:

Կանգնած մարդիկ մնացին ապշած բորոտ ծերունուն նայելիս. «սա ինչ մարդ է, որ այսպիսի հրաշք կատարեց», ասում էին նրանք: Զատերը մօտեցան և աջը համբուրեցին. իսկ ծերունին դարձաւ ժողովրդի առաջ բարձրաձայն թագաւորին հարցրեց.

— Այս բազմութեան առաջ ճշմարիտ խոստովանիր, թագաւոր, ինչ սարսափելի յանցանք է գործուել քո ընտանիքի մէջ, որ Աստուած այս դէպքով կամեցաւ ձեզ խրատել, զգաստացնել:

Թագաւորը գլխից հանեց թաղը, միայնակ կանգնեց հրապարակի մէջ, հասարակ մարդի պէս մի առ մի խոստովանեց իւր արածները և վերջն աւելացրեց.

— Աստծուն է յայտնի, որ ես ոչինչ չբժաղցրի: Եթէ ես գործած յանցանքներից մինը ծածկեցի, ահա բոլոր ժողովուրդն արտեղ է, թող համարձակ բաց անի և ամաչեցնի: Այս ըսպէս ոչ ոքի իրաւունք չունիմ պատժելու, թագ չկայ գլխիս:

Այս ասեց թագաւորը և արտասուեց: Ժողովրդի մէջ կարեկցութիւն զարթեց, ամենն էլ մեղքացին, այս ու ալն կողմից գոչեցին.

— Մեր թագաւորի վրայ ուրիշ յանցանք չենք իմանում, արդար խոստովանեց, արդար...

— Հաւատալի է, ինչպէս ասում էք, խօսեց

ծերունին, թագաւորն արդար է, այդ փորձանքի մէջ մաս չունի. ալժամ թող որդին առաջ գայ և ժողովրդի ներկայութեամբ իւր արած մեղքերը խոստովանի:

Հերթը փեսացուինն էր, որ զլուրը կախ արած կանգնել էր: Թագաւորը մօտեցաւ ձեռք բռնեց ու լալաղին խօսեց.

— Աշխարհի բոլոր ժողովուրդը՝ աղքատ թէ հարուստ մեզ է նայում, սիրելի զաւակս. եթէ որ և է մեղք արել ես, մի ծածկիլ, անկեղծ խոստովանիր, որ իմ խիղճն էլ խաղաղուի:

Նորափեսան բաժանուեց նորահարսից, կանգնեց հրապարակի մէջ և ինչ արել էր, մի առ մի խոստովանեց: Ոչինչ պախտարակելի բան չկար: Ժողովուրդը գոպեց.

— Ապրի մեր թագաւորազը, միշտ այսպէս պարգեւես լինի. մեղք, յանցանք չունի, ապրի, շնտ ապրի:

Բայց ծերունին պինդ կանգնեց իւր խօսքին և առաջարկեց:

— Ասա, թագաւորազ, սոսա, մի ծածկիլ, էլի բան արած ունես, որ Աստծուն դուր չի եկել:

— Ուրիշ յանցաւոր բան չեմ բռնել, կրտսերական խօսեց նորափեսան, նշանաւոր բաներն այդ էին, որ ասի:

— Ձեռ արեւ, լաւ, խօսեց ծերունին քրն-
նողական կերպով նայելով թագաւորազի աչքե-
րին: Դէ հիմի հարցիւ ուղիղ պատասխան տու-
ղու այս նորահարսին մինչև պատկի օրը տեսել
էիր թէ չէ:

Այս հարցի վրայ թագաւորազի գոյնը փո-
խուեց, ունքերին ու պոռնկներին հուպ տալով
պատասխանեց.

— Այո, մի անգամ տեսել եմ:

Այս խօսքի վրայ հէնց իմանաւ ամբողջ
ժողովուրդը ջուրը մղուեց.

— Պատմիր լսենք, ինչպէս ես տեսել,
առաջարկեց ծերունին:

Ամենի աչքերը թագաւորազնի վրայ էին:
Սա ամաչելուց վարդի պէս կարմրել էր: Ոչ
արեց, շփոթութիւնը զոպելով խօսեց.

— Իմատուն ծերունի, այդ գէպքը մի ան-
մեղ բան է. բայց երբ ստիպում ես, կասեմ:
Մի անգամ գնացել էի անօրս տուն. նա աղ-
քատ և հասարակ դասի մարդ է: Երբ ներս
մտայ, մի քանի աղջիկներ կային. ամենն էլ
փախան այս ու այն անկիւնը: Դէմս կանգնեց
միայն իմ հարսնացուն, որին զեռ չէի տեսել:
Որտեղ եղից էի զայլս. ասի ինքս ինձ. «գնամ
մօրս հաւանած հարսնացուն տեսնեմ»: Գնացի
ու Զողիկին հանդիպեցի: Նրա գեղեցկութիւնը

տեսնելիս ես սկսեցի վստահութիւնս կորցնել:
Ինչ որ խօսելու էի, մտահան արի. ճարահա-
տած ինչ որ լեզուս եկաւ, խօսեցի:

— Ի՞նչ ասիր, հարցրեց ծերունին:

— Ասի՝ քորիկ, խմելու ջուր տուր:

— Նա ի՞նչ պատասխանեց քեզ.

— Աղջիկը ժպտալով պատասխանեց. «քորը
եղբորը աւելի է սիրում քան հարսնացուն նշա-
նածին. այդ պատճառով ջրի տեղ ես քեզ զինի
կը տամ»: Եւ տուաւ: Ահա այդքանն է նշանա-
ծին տեսնելս և հետը խօսելս:

Ծերունին հանգարտ ձայնով վրայ բերաւ.
— Էլ ինչո՞ւ էիր զուր տեղը անմեղանում,
թէ յանցանք չեմ արել:

— Ինչո՞ւն է իմ յանցանքը, շտապ հարց-
րեց թագաւորազը:

— Քու յանցանքը նրա մէջն է, որ մի
անգամ այս աղջկանը քորը ես անուանել, ետով
ուզեցել ես հետը պսակուել: Այդ եթէ ծնողներդ
իմանալին, նրանք էլ չէին յօժարուել, ինչ թէ
Աստուած:

Լսող ժողովուրդը մնաց պապանձուած.
նրանց հետ էլ թագաւորը, թագուհին: Լռու-
թիւն էր ամեն կողմ, ոչ մէկի բերանից ձայն,
ծպտուն չէր լսուում:

ԺԳ.

Երկար լուռութիւնից ետը ծերունին դարձաւ թագաւորին ասաւ։

— Այս տղային ի՞նչ ես խոստացել, եթէ որդուդ ողջ ազատի ժամի միջից։

— Խոստացել եմ իւր ուզածը տամ, ինչ էլ լինի։

— Հիմի խօսքիդ տէրն եմ թէ չէ, թա՛գաւոր։

— Խօսքիւ տէրն եմ, պատասխանեց թագաւորը, այսօր էլ, էգուց էլ։ Ու դառնալով Օսէփին հարցրեց. ի՞նչ է ուզածդ, տղայ, ասա, կատարեմ։

Օսէփը լուռ էր, ամաչում էր սրտինն ասել։ Ծերունին ստիպեց.

— Մի քաշուիլ, համարձակ ասա, սրդի, ուզածդ ոսկի է, պալատ է, ի՞նչ է։

— Ո՛չ, իմ ուզածս զրանք չեն, խօսեց Օսէփը կարմրելով։

— Հապա ի՞նչ է, կրկնեց ծերունին։

— Իմ ուզածն այն է, կախազելով ու անվրստահ խօսեց Օսէփը, որ թագաւորը այս ձողիկ հարսնացուն ինձ տայ և մէկ էլ՝ որովհետեւ ես աղքատ մարդ եմ, հարսանիքի ծախսը ինքը քաշի։

Լսողները խնդացին ու դարմացան։ Թագաւորը կարծել էր, թէ նա իբրեւ աղքատ տղայ ազահուլութեամբ մեծամեծ հարստութիւններ կուղի, իսկի մտքով չէր անցկացրել, որ այդ չափ փոքր պահանջով կը բաւականանայ։

— Աչքիւ ու գլխիս վրայ, խօսեց թագաւորը և բռնելով նորահարսի թւը աւելացրեց. այս օրից սա իմ հարսնացուն չէ, այլ իմ դուստրը. ուզածդ կը կատարեմ, այ տղայ, դու կը լինես իմ սիրելի փեսան։ Իսկ իմ որդուհամար Աստուած ուրիշ հարսնացու կը հասցնի։

Մեծ բազմութիւնով գնացին պալատ. հարսանիքի բոլոր պատրաստութիւնը տեսած էր։ Աշխարհի սովորութեան համեմատ թագուհին երեք անգամ ձողիկին շապկի ծոցով հանեց, հողեզաւակ դարձրեց։ Թագաւորազը եղաւ խաչեղբայր. Օսէփին ու ձողիկին պսակեցին։ Ուրախութիւնը, կերուխումը շարունակուեց եօթն օր ու զիշեր։ Ծերունուն պալատի մէջ լաւ օթւան էր տուած. նրան սպասաւորում էր նորափեսան։ Թագաւորի միտքն այն էր, որ հարսանիքից ետը Օսէփին բաժին հանի իւր ունեցածից և պալատի մի մասում բնակեցնի իմաստուն ծերունու հետ։ Ծերունին այդ տեսնում էր. բայց ուզում էր իմանալ, թէ Օսէփը թագաւորին փեսայ դառնալով իրան կը մոռանայ, թէ

չէ: Պատկի երկրորդ օրը խիստ տկարացաւ, կան-
չեց Օսէփին և ասաւ. «Հանիր ինձ այս պա-
լատից, աղքատի տեղ չէ. եթէ ես քո բարին
եմ, տար քո բնակարանում պահիր»: Օսէփը
ձողիկին յայտնեց իւր սրտի խորհուրդը: «Արա,
ինչպէս կամենաս», ասաւ նա: Պատկի ութե-
րորդ օրն էր, Օսէփը ներկայացաւ թագաւորին
և ասաւ.

—Անչափ շնորհակալ եմ քեզանից, թա-
գաւոր տէր, որ խօսքիդ տէրը եղար և ուղածս
կատարեցիր: Այժմ արձակիր, որ ես գնամ իմ
վաստակին:

—Վաստակն ինչի՞դ է պէտք, պատասխա-
նեց թագաւորը, ուղում ես նորից չարչարուել:
Հարստութիւն ես որոնում, ահա շտեմարան-
ներս բերանէ բերան լիք, ուրիշ տեղ ինչի ես
գնում, նստիր, վայելիր թուից թաւ, ո՞վ է
քեզանից խնայողը:

—Ո՛չ, թագաւոր տէր, քո շտեմարանները
իմ վաստակով չեն լցուած. մինչև օրս իմ
քրտինքով եմ ապրել ու հոգեհօրս ապրեցրել,
կնոջս էլ պէտք է իմ սեպհական վաստակով
պահեմ: Ես ոչ ծեր եմ և ոչ տկար, Տէրին
փառք, նիւթական ողորմութիւնն ինձ հար-
կաւոր չի:

Թագաւորը նկատելով Օսէփի հաստատա-

մրտութիւնը երկար չհակառակեց. «Ինչպէս կու-
ղես, այնպէս արա» ասաւ ու թողեց նրա կամ-
քին: Օսէփը ամենից շնորհակալութիւն արաւ,
վերցրեց հոգեհօրն ու ձողիկին և բնակուեց
արհեստաւորների թաղում:

ԺԴ.

Ժողովուրդն որ այս իմացաւ, աւելի սիրեց
Օսէփին: Իբրև որմնադիր նա երևելի անուն
հանեց. այնքան գործ աւաջարկողներ էին լի-
նում, որ միջոց չէր գտնում բոլորի խնդիրը
կատարի: Առաւօտները կանուխ գնում էր գոր-
ծի և ծերունու հոգսը յանձնում կնոջը: ձողիկը
խնամելու կողմից պակաս չէր մնում Օսէփից.
ամեն օր լողացնում, մաքրում, փափուկ ան-
կողնի մէջ իւր ձեռով պարկայցնում էր: Ամեն
մի հասարակ խօսքը սուրբ պատուիրան էր ըն-
դունում և սպասաւորելու համար ոչ քուն խը-
նայում, ոչ հանգիստ: Քանի որ մաարելում էր
ժամի մէջ փակուելը և ծերունու միջոցով այն-
տեղից ազատուելը, չէր իմանում, թէ ինչպէս
երախտագէտ լինի:

Թագաւորի պալատում այն պատիւները
չէր ստանալ ծերունին, ինչ որ Օսէփի ու ձո-
ղիկի մօտ, բաց ինչ կանես, որ բորն ու վեր-
քերը զարձեալ մնում էին անբուժելի: Օր օրի

վրայ ծերունին ուժից ընկնում էր. էլ զեղ ու զարման չէր թողել Օսէփը, ամենն էլ փորձել էր: Իսկ ծերունին տեսնելով, որ Օսէփը իւր վիճակի համար շատ է տխրում, նրան մխիթարելու մտքով տկարութեան պատճառը ծերութիւնն էր համարում ու շարունակ հառաչում.

— Ա՛խ, երիտասարդութիւն, ա՛խ, ջահելութիւն. ո՛ւր ես, ի՛նչ կը լինի վերադառնաւ, ես էլ աշխատանք անեմ, Օսէփը մենակ չտանջուի:

Աստու աչքը քաղցր էր Օսէփի վրայ, տարու գլխին նրան ջուխտակ դաւակ էր պարզեւել՝ աղջիկ ու տղայ: Նրանք այնպէս սիրուն ու փափլիկ էին, կասես լորի ու աղունակի ճութեր: Տեսնողի իեւքը գնում էր նրանց վրայ. ծնողներն էլ ի՛նչ ասել կուզի, որ սիրում էին ու նրանց մի մաղը ողջ աշխարհի հետ չէին փոխիլ: Ծերունին նրանցով էր մխիթարւում, մօտը նստացնում, հետները մլուլ անում: Ոտնատուած ժամանակ «պնպի» կանչելով վազում էին ծերունու զիրկն ընկնում, Օսէփի ու Զողիկի սիրտը ցնծումով լցնում:

Թագուհին չէր մոռանում Զողիկին, շուտ շուտ ընծաներ էր ուղարկում, և հրաւիրում պալատ. բայց Զողիկը ծերունու պատճառով չէր կարողանում տանից հեռանալ: Մի անգամ էլ երբ Զողիկի եղբայրը պէտք է ստակուէր, մարդ

եկաւ հարսանիք հրաւիրելու: Այժ Օսէփը յօժարուեց, ոչ Զողիկը:

— Ի՞նչպէս թողենք, ասին, մեր հոգեհօրը այս գրութեան մէջ ու մենք գնանք կերուխումի: Չէ, դուարձութիւն անելը մեզ չի սաղիլ:

Այս մերժումը որ փեսացուն լսեց, իր ստով վերկացաւ, եկաւ Օսէփի մօտ ու ասաւ.

— Ամբողջ տարիներով տանն էք, մի օրով չէք կարող բարեկամի տուն գնալ: Աղաչում եմ, խնդիրս մի մերժէք, ինքս կը գնամ ձեր հոգեհօրից իրաւունք կառնեմ: Նա բարի է, չի մերժիլ, դեռ շնորհակալ էլ կը լինի, որ ձեզ ուրախացնելու եմ տանում:

Զողիկի եղբայրն իսկոյն մտաւ ծերունու սենեակը, խոր գլուխ տուաւ ու խօսեց.

— Բա՛րի. քեզ մօտ մի բան խնդրելու եմ եկել:

— Ա՛սա, ո՞րդի, ի՛նչ է խնդրդ:

— Քանի անգամ փեսիս և քրոջս հրաւիրել ենք մեր տուն ժամանակ անցկացնելու, դուարձանալու, ոչ մի անգամ չեն եկել, պատճառ բերելով թէ՛ բաբին հիւանդ է, մենակ է, ինչպէս թողենք, զանք: Մենք ընդդիմանալու տեղ ուրախացել ենք, որ այդքան խանարհ են զէպի մեծը և պարտաճանաչ. իրանց ծառայու-

Թիւնով ուղում են քո արած երախտիքի սա-
կից դուրս դան: Այդ ամենը շատ լաւ, բայց,
իմ սիրտն էլ է ցնծում նրանց այդ քաղցր
վարժունքը տեսնելով: Բայց բանը հիմի եկել է
վատ տեղ միջեւ: Եղուց իմ հարսանիքը նստում
է. քանի մարդ եմ ուղարկել Օսէփի ու քրոջն
ետնից, նրանք մերժել են քո պատճառով: Ամեն
պատրաստութիւն տեսած է, բարեկամներ ժո-
ղովում, բայց մայրս ամեն ինչ խանդարում է
ասելով՝ մինչև Զողիկ աղջիկս այտեղ չըլինի,
տղիս չեմ թողիլ պսակ գնալ: Ինքս եկել եմ
խնդրում որ զնանք, էլի չեն յոժարում: Այժմ
բանը մնացել է քեզ, բայց, աղաչում եմ, մօրս
խնայիր. իրաւունք տուր մի օրով քոյրս ու փե-
սէս զան, իմ պսակի հանդէսին ներկայ լինին
ու իսկոյն դառնան:

— Ես կարծում էի, թէ իրանք չեն ուղում
ուրախատուն գնալ, խօսեց ծերունին, երբ ինձ
են պատճառ բռնում, կանչիր նրանց այտեղ:

Օսէփն ու Զողիկը շէմքից մօտիկ էին, այդ
որ լեցին, ներս եկան: Ծերունին այսպէս խօ-
սեց.

— Զատ շնորհակալ եմ, սրբիք, այն
ինամքի ու հոգացողութեան մասին, որ ինձ
համար քաջում էք: Ամբողջ տարով տանը փա-
կում էք իմ պատճառով. բաւական է, այժմ

էլ զննեք, փոքր ինչ ուրախացէք: Բայց շատ
չուշանաք, մի գիշերը բաւական է: Դրութիւնս
կարող է վատանալ ձեր բացակայութեան ժա-
մին. կը գաք ու ողջ չէք գտնիլ ինձ: Գնացէք,
լիախիբ ուրախացէք, բայց թողնիկներս չը-
տանէք, թողէք մօտս մնան:

Օսէփն ու Զողիկը ուրախացան, երեխանե-
րին ուտելիք ու խաղալիք տալով բերին ծերու-
նու մօտ, իրանք նրա ձեռք համբուրեցին ու
զնացին: Հարսանիք գնացողն ինչ կը տեսնի. —
լաւ կիմանաք: Մինչև նրանց գնալը կերու-
խումն սկսել էին. երբ Օսէփին ու Զողիկին տե-
տան, ծափն ու ծիծաղը, պարն ու խնդումը ա-
ւելի թեժացրին: Դրանց թողենք, որ կերն ու
խնդումը շարունակեն, մենք զնանք ծերունու մօտ:

ԺԵ.

Բաբին իրիկունը մանուկների հետ զբա-
ղուեց, առակներ ասեց, խօսեցրեց. երբ տեսաւ
քունները տանում է, շորները հանեց, քնաց-
րեց: Ետով ինքն իրան ատաւ. — «Լաւ ազատ
ժամանակ է, գնամ չորանին ու բաղմանին այ-
ցելութիւն»: Այս ատելով գաւազանը վերցրեց,
քալերը արագ փոխեց. իսկի նման չէր թէ հի-
ւանդ ծերունին է, թե առած թուշում էր: Մի
ժամուայ մէջ հասաւ այն սարը, որի լանջերի

վրայ քարերը ոչխար էին դարձել: Հրաշքով գիշերը ցերեկ դառաւ: Ծերունու աչքովն ընկան մի քանի վրաններ, հաղարաւոր գառներ, բլաւոր ոչխարներ լեռների, բլուրների վրայ շաղ անցած արածում էին: Ծերունին կոյր աղքատի կերպարանքով մօտեցաւ չորանին, սա մեծ վրանի առաջ նստած ոչխարի ու տաւարի տարեկան եկամուտը հաշոււմ էր:

— Բա՛րի աջողում, չո՛րան եղբայր, ասաւ ծերունին խղճալի ձայնով, Աստուած քու մինը հաղար անի. աղքատ, հիւանդոտ ծեր եմ և շատ ժամանակ է ուտելիքի կարօտ, քո անհուն հարստութիւնից քիչ բաժին տուր, ուտեմ, յիւնամ և այդչափ բարիք պարգևողին օրհնելով ճամբէս շարունակեմ:

Չորանը աղքատի կերպին ու վերքերին նայելով երեսը շուռ տուաւ, բարեւին կէս խօսքով էլ չպատասխանեց, այլ հեռու կանգնող տղային հրաման արաւ:

— Ա՛յ գառնարած, այս աղքատին կանչիր, նստացրու. մածուն, բան տուր, ուտի:

Գառնարածը կանչեց, մի կեղտոտ թաղիքի կտոր տակը գցեց, առաջը զրեց երկու կտոր չոր հաց, մի աման թան և մի քրեղան մածուն: Ծերունին նայեց գառնարածին ու ասաւ.

— Ա՛յ որդի, հարիւր տարեկան մարդ եմ, ինձ

ատամն ո՞վ է տուել, որ այդ չոր հացերը ծամեմ. չէ՞ որ թթու թանը վերքերիս վնաս է: Ես քո տիրոջից պաղատանքով աղքատի բաժին ուզեցի. չի՞ կարելի հաղարաւոր գառներից մինը մորթի, մի շամփուր խորոված ուտացնի: Տաս տարի պէտք է անցկենայ, որ ինձպէս աղքատ դէսը գայ: Մի գառը մորթելով լինջ կը պակսի ձեր հօտերից:

Գառնարածը զնաց չորանի կուշտը և աղքատի փափաղը յայտնեց: Գուռոյ չորանը զիժեկան պէս կամն առաւ, քտրերն ընկաւ, թէ ինչո՞ւ աղքատը մարդամիջով գառն է ուզել: Մըռութը կախեց ու բարձրաձայն վայրահաց տուաւ:

— Աղքատին մտի՛կ, իրան հրամայելուն. «մի գառը մորթիր»: Կասես պահ տուած լինի: Քիչ էլ մնայ, ուրիշ մեծ հրաման կը տայ:

Գառնալով գառնարածին պատուիրեց. — զնա՛ն այդ պնդերես ծերին անա, ինձ համար ոչ թամքած ձի ես բերել և ոչ կարմիր ձու. ինչ որ տալիս են, յօժար կամքով կեր ու անխօս հեռացիր, թէ չէ շներով կը վռնղեմ: Աղքատին մտիկ. թան ու մածնին հաւան չկենանլուն:

Ծերունին թաղքի վրայ նստած լսում էր այս ամեն նախատինքը, ծաղրը և գլուխը չորանի ապերախտութեան, աղահույսի վրայ

օրօրում: Գառնարածը մօտեցաւ ծերունուն և տիրոջ պատասխանը համառօտ խօսքով յայտնեց:

— Զատ բարի է հրամայում տէրդ, ասաւ ծերունին. կանչիր զէսը դայ, մի խօսք ունիմ ասելու. ասեմ ու գնամ.

Գառնարածը բարի տղայ էր, զնաց տիրոջը պատմեց: Չորանն աւելի կատաղեց ու փոքրաւորի վրայ բարկանալով բղաւեց.

— Ես ո՞վ, նա՞ ով, որ կանչում է: Ո՞վ զիտէ, ի՞նչ ցաւոտ աշխարհից է գալիս: Ինձ հետ որ բորոտ աղքատը չխօսեց, ազուաները սե՛ւ կը հագնեն: Գնա՛, սոսա, իմ տէրը ժամանակ չունի: Տարածդ թանը ուտում է, ուտի. թէ չի ուտում, թող վերկենայ կորչի, ա՛յնտեղէրք չապականի:

Այս էլ որ լսեց ծերունին, կամայ տեղից վեր կացաւ ու ձայնը քիչ բարձրացնելով խօսեց.

— Ա՛յ չորան, լա՛ւ լսիր ինչ որ ասում եմ: Դու այն աղքատ ճամբորդը չե՛ս, որ մի քանի տարի առաջ ինձպէս ծերունու միջոցով Ատուրծույ տաւար ու ոչխար ուղեցիր: Դու չիտոտացա՞ր, որ եթէ Ատուրծու ցանկութիւնդ կատարի, ստացած հարստութիւնիցդ ամեն անցորդի, մանաւանդ ծեր աղքատների բաժին հանես: Յիշում ես: Ատուրծու ուղածդ տուտ և քո սիրտը փորձելու համար կոյր աղքատիս քեզ

մօտ առաքեց: Տիրոջ պարզեւած հազար դառներից մինը խնայեցիր մօրթել և նրանով կերակրել Աստծու աղքատին: Բաւական չէ, որ անհուն բարիքի ամենափոքր մասը խնայում ես աղքատից, դեռ նրան ծաղրում, հայհոյում էլ ես: Ա՛յդ էին ուրեմն քո մեծամեծ խոտոմունքները բարեգործութեան մասին: Ախտս չէ՞ Տիրոջ ոգորմութիւնը, որ քեզ պէս ազա՛հ, աչքածակ ճիճուն վալելի:

Այս ասելով ծերունին ձեռի գաւազանը մեկնեց գէպի ոտրի լանջը և հրամայական ձայնով զոչեց.

— Քար էիք, ա՛յ ոչխարներ, կրկին քա՛ր դարձէք:

Այս հրամանը լսուեց թէ չէ, արածող ոչխար, տաւար քար կտրուեցին: Ազա՛հ չորանի առաջից չքացան վրաններն էլ, գառնարածն ու տաւարածն էլ. ինքը մնաց քարերի մէջ մահալին ուսին, ճամբորդական ստպրակը կողքին:

Թող չորանը ազահութեան պատճառով զլխին վա՛յ տայ, մենք հետեւենք ծերունուն, տեսնենք ուր է գնում:

Ժ. 2.

Այդտեղից մի ըոպէում աներևութացաւ: Թեւ առածի պէս գնում էր: Հասաւ բաղմանի

կալուածքին: «Ապա տեսնեմ, սա ի՞նչպէս է կատարում իր խոստումը», ինքն իրան խօսեց ծերունին և կաղ աղքատի կերպարանքն առնելով մօտեցաւ այդու դռանը, կանչեց. «այդետէր, ա՛յ այդետէր»:

— Հէ՛յ, հէ՛յ, ո՞վ ես, ձայն տալով առաջ եկաւ բաղմանը ու տեսաւ մի պատրտուած ծերունի է համարձակ կանչողը. սառը կերպով հարցրեց. — Ի՞նչ է, ի՞նչ ես ուզում:

— Դուռը բաց արա, բան եմ խնդրելու:

— Դրսից չե՞ս կարող ստել, թթուած վրայ բերաւ բաղմանը:

— Այդին հօ չեմ ուտում, օրհնուածի որդի, ինչո՞ւ ես խնայում, ասաւ ծերունին:

— Հը՞, անա, տեսնեմ, ի՞նչ է ասելիքդ, փնթփնթալով դուռը բաց արաւ բաղմանը և սպասում էր որ կաղ աղքատը ասելուն ասի. բայց նա առանց իրաւունք խնդրելու անխօս մտաւ այդին: Բաղմանը քթի տակ փնթփնթաց. «Ի՞նչ պնդերես մարդ է եղել»:

Այդու վազները, ծառերը բեռնաւորուած էին սև ու սիպտակ խաղողներով, հասուն, կարմրաթուշ պտուղներով: Այդին աշնան մեծ ու ընդարձակ էր, որ ձոթ ու ծայրը չէր երևում: Ծերունին մէկ դէս նայեց, մէկ դէս ու ետով խօսեց.

— Աստուած արժան անի քեզ, բաղման եղբայր, շատ բերքով կալուածք է: Ո՞վ գիտէ այս այդին շինելու ժամանակ քանի անգամ Աստուծոն ուխտ ես արել. «ա՛յ Աստուած, դու իմ այդին լիառատ բերքի հասցրու, տես, ի՞նչ քան կարօտեալներն եմ կշտացնում»: Ես աղքատ ճամբորդ եմ ու վաղուց կարօտ էի մնացել խաղողի ու պտղի: Ի՞նչ լաւ էր, որ այս այդուն պատահեց: Աստուած քո մէկը հաղար անի. այն երևաղ հասուն պտուղներից ու քաղցրը խաղողներից մի քիչ տուր, ուտեմ, քեզ էլ օրհնեմ, քու այդու բերքն էլ:

Բաղմանին իսկի դար չեկան ծերունու զբոսայգիները, ձեռնառու չէին. կաղ ոտի հետ մայրմնի վերքերն էլ որ տեսաւ, զգուանքից քիթ ու պինչը հաւաքեց: Չուզեց այդու լաւ բնակարանը ցոյց տալ, «աղքատ մարդ է, մտածեց բաղմանը, կը գալ առանց ասելու խաղիչի, դոշակի վրայ կը նստի, վահրոտ կանի: Այսօր որ քաղցր բնդունեմ, վատ կըստի, ամեն օր կը գալ»:

— Ծերունի, ասաւ նա, դու այդ գուան մօտ սպասիր, գնամ քեզ համար խաղող ու պտուղ բերեմ:

Բաղմանը գնաց ու երկար ժամանակ մնալ արաւ: Խեղճ ծերունու աչքը սպասելուց ջուր կտրուեց. բաղմանը չկա՛յ ու չկա՛յ: Վերջի վեր-

չը վաղնուտի միջեց երևաց ու փէշը բարձր բռնած եկաւ ծերունու մօտ:

— Նստի՛ր, ծերունի, ահա քեզ խաղող ու պտուղ, աչնքան բերել եմ, որ համ ուտես, համ տանես:

Այս ասելով փէշի ծալքերը բաց թողեց և մէջինը թափեց գետնի վրայ:

Ծերունին նայեց բերածին և ասաւ.

— Հէնց սրա համար արքան ուշացա՛ր, հէր օրհնած: Այգուդ մէջ՝ էլ խակ ու թթու պտուղ, էլ թողաթակ ու ճանճակեր խաղող չես թողել, բոլորն էլ քաղտել ես, բերել: Մի-թէ չգիտես, որ հիւանդոտ մարդուն թթու բաները սաստիկ վնաս են: Ատուած այս ա-հադին այդին քեզ է տուել, մի ճիթ քաղցր խաղողն ինչ է, որ ինձ պէս աղքատից խնա-լում ես. դոնէ ծերութեանս խղճա:

Բաղմանը այս լանդիմանութեան վրայ խիստ վշտանալով պատասխանեց.

— Այդ բերածը շատ լաւն է, խօսելի ինչն է համար է, պնդեմ աղքատ. լաւ խաղող ու պտուղ ես պահ տուէլ, որ բերածիս հաւան չես: Եւ ինչ գիտես, թէ իմ այդու լաւ բերքը դրանք չեն:

— Այ սրդի, ինչո՞ւ ես բարկանում: Ես այն եմ ասում, որ այն երևող խաղողն ու պտուղ-

ները հասած են, իսկ քու բերածը թթու են և ինձ վնաս: Ի՞նչ ամօթալի պակասութիւնը աղքատութիւնն է, որ երեսովս ես տալիս: Գուքու մօրից այդպէս հարուստ ես ծնում: Ասենք թէ՛ հարուստ ես և չես ուզում աղքատ տեսնել. այդ քու կամքն է. բայց տեսնում ես, որ ես ծեր եմ ու հիւանդոտ, միթէ չես մտածում, որ մի օր էլ դու ես ծերանալու կամ հիւանդանալու: Մի կամ երկու ճիթ խաղող պոկելով վախում ես այդիդ հատնի: Այսքան խաղողն ու պտուղը ո՞վ պէտք է ուտի:

Բաղմանը համբերութիւնից դուրս եկաւ. ժանգերը հաւաքելով ձչաց ծեփունու վրայ.

— Ի՞նչ ես շատ գլուխ տանում, աներես աղքատ. չես ուզում, հաւան չես, թո՛ղ մնալ. քեզ խնդրող չկայ, թէ՛ հայ-հարս՝ կեր: Այդ դու, այդ քու եկած ճամբէն, ձեռիցդ բռնող չկայ, վեր կաց, հեռանցիր, այտեղէրք մի կեղտոտիլ:— Է՛յ, ձայն տուեց ծառային, եկ այս զարշելի արարածին դուրս գցիր:

Ծերունին հանդարտ էր ինչպէս ծով. խաղող կերպով տեղից վեր կացաւ ու բաղմանին նայելով խօսեց.

— Այ հարուստ այդետէր, վիշում ես թէ մի քանի տարի առաջ ինչ տնանկ մարդ էիր. ինձ պէս մի կաղ աղքատի միջոցով դու Աստծուց

այդի ուղեցիր, որ նրա բերքով պատահած աղքատին, կարօտեալին լիացնես, քու միջոցով ամեն մի անցորդ Տէրին փառք տայ: Այդ խոստումի վրայ Աստուած քեզ ամբողջ այդի նուիրեց և մի քանի տարի անցնելուց ետք իւր աղքատներից մէկին առաքեց քու սիրտը փորձելու համար: Այսօր մի ճիթ խաղողը խնայում ես նրա աղքատից: Գնա, ապերախտ արարած, արժան չես Աստծու առանձին շնորհին ու ողորմութեան. ինչպէս չքաւոր էիր, այնպէս էլ կը դառնաս:

Քաղմանը նշանակութիւն չտալով ծերունու խօսքերին, սկսեց պինչը ծռելով տնալ անել կամ սուտ կաղի տալով նրա աւաչն անել: Այդ վայրկենին ծերունին դուրս եկաւ այգուց. զաւաղանը սպառնական ձևով բաղմանի վրայ շարժելուց ետք, դարձաւ բոյսերին և հրամայեց.

— Ծառեր, վաղներ, անպտուղ բոյս էիք, եղէք կրկին անպտուղ:

Այս ասելն էր, որ մի ակնթարթ չքաշած պտղաւէտ այգին փախարկուեց վայրի անտառի. չքայաւ ամեն ինչ. միայն բաղմանը մնաց պինչը ծուռ, անտառի պուրնկին կանգնած:

ԺԷ.

— Այժմ ժամանակ է օթեանս գնալու, ասաւ ծերունին ու դէպի քաղաք դարձաւ: Մի

ղիշերուայ մէջ այդքան ձամբորդելով առաւօտն այնպէս կանուխ հասաւ իւր օթեանը, որ դեռ Օսէփին ու Զողիկը հարսանիքից չէին դարձել:

— Վերջին անգամ սրանց էլ փորձեմ և հեռանամ, ասաւ ծերունին ու անկողին մտնելով հողեարք ընկաւ:

Հարսն քատանը դեռ կեր ու խնդումը շարունակում էր. ծերունու որոշած ժամը լրացաւ: Զողիկը Օսէփին ասաւ. «շտապիր, սիրելիս, ժամն անցաւ, հոգեհալոյդ այժմ սպասելիս կը լինի, շուտ հասիր, ես էլ դալիս եմ»:

Օսէփին իսկոյն պատրաստուեց ու շտապով հասաւ տուն: Մտաւ մանուկների սենեակը, տեսաւ զաւակները քաղցր քնի մէջ են: «Ի՞նչ աղունակներ, սիրուն հրեշտակներ» շշրնջաց նա. կռացաւ մի մի համբուրեց ու թեքուեց հոգեհօր սենեակը: Ծերունին պարզ լսել էր. թէ ինչ սիրով Օսէփը գուրգուրեց և համբուրեց անմեղ մանուկներին: Նրա գալն իմանալով սկսեց տնքտընքալ և բարձր հառաչել:

Օսէփը որ ներս մտաւ ու իւր սիրելի բարերարին հողեարքի մէջ տեսաւ, կարծեց թէ սրտին թրով խփեցին.

— Ի՞նչ եղաւ քեզ, բարի, ինչո՞ւ ես հառաչում, խօսեց Օսէփը ու սկսեց մէկ ոտները մաժել մէկ ձեռները մեղմիկ շփել: Եթէ այս-

պէս հիւանդանալու էիր, ինչո՞ւ ուղարկեցիր մեզ հարսանիք: Հիմի ես ո՞ր հողը տամ գլխիս, որ քեզ այդ տանջանքից ազատեմ: Ոչ մի անգամ դու ալսպէս ծանր չես եղել: Ոչ կայք կուգէի, ոչ կեանք, ոչ բաղդաւորութիւն, միայն թէ քեզ սուղջ տեսնէի: Ա՛սա, բա՛րի, մի ճամբայ ցոյց տուր. աշխարհի տակ ու գլուխը զիտես, քու իմաստութեան վրայ հասարակ մարդկայ սկսած մինչև թաղաւորը զարմացած են մնացել, բա՛ մի հնար չես լսել քու բորտութեան ու խոցերի մասին, որ ես կատարեմ, դու դրանցից ազատուես ու ժրուես:

Ծերունին տեսաւ, որ Օսէփի ցաւակցութիւնը անկեղծ է, փղծուկը սիրտը լցրել և փխրած աչքերով իրանից պատասխանի է սպասում, ասաւ.

— Զար կայ, սրդի, ինչո՞ւ չկայ, բայց... շատ ծանր բան է:

— Ի՞նչ է այդ ճարի անունը, որ դժուար է. ասա, բա՛րի ջան, երեսն ի վեր թախանձեց Օսէփը և ձեռները համբուրեց: Ոչ մի զոհարարութիւնից ես վախեցող չեմ, քու սիրու համար ամեն բան ջուրը կը թափեմ, որտիե՛ղ ասա, բա՛րի, համարձակ ասա:

Ծերունին թոյլ ձայնով պատասխանեց.

— Սիբեի Օսէփ, իմ ապրելը քեզ լինչ

օգուտ: Հերիք չէ՞ր որքան չարչարուեցիք դու ու Զողիկը: Հազիւ մահուան հրեշտակը եկել, բարձիս վրայ պտտում է. թո՛ղէք վերջանայ վշտալից կեանքս, դուք էլ, մեղք էք, հանգըստացէք: Իմ ցաւերից բժշկուելը ծանր կը նստի,

— Ինչքան էլ ծանր պայման լինի, պէտք է կատարեմ, բա՛րի. դու հնարի անունն ասա: Երբեք իմ մօրս գերեզմանով, որ խօսքս խօսք է:

— Ա՛յ որդի, թոյլ տուր, շատ մի ստիպիլ: Կտեմ հնարը, բայց ետով չես կարող կատարել, ամօթով կը մնաս:

— Ո՛չ, բա՛րի, երբեք հաստատ է, պէտք է կատարեմ, ասա:

— Լա՛ւ, Օսէփ, երբ ոտիպում ես, կտեմ ու իմ պարտքից դուրս կը գամ, նրանից ետը դու զիտես:

Այս խօսքի վրայ գլուխը կախեց ձերունին, մտքի խորն ընկած մի քիչ լուռ մնաց ու ետով Օսէփին դառնալով ասաւ.

— Մի ջրալի դեղ կայ, եթէ ճարուի, որ նրանով մարմինս լուանամ, մի վայրկենում ոչ միայն բորտութիւնից կը պրծնեմ, այլ և ձերութիւնս կանցնի, երիտասարդի աշխոյժ կը ոտանամ ու քեզ պէս իմ հացը իմ ձեռով կը վաստակեմ:

—Այդ առաւել լաւ, բճրի ջան, կը ջաշե-
լանաս, երկու հարադատ եղբօր պէս կապրենք:
Դէ անտ շուտով, ինչ է այդ ջրալի դեղի ա-
նունը, որ զնամ խտոյն ճարեմ, խօսեց Օսէփը
ուրախացած:

—Ո՞վ կը տայ քեզ այդ դեղը, որ խտոյն
բերես, սիրելի Օսէփ: Ո՞վ կը տայ քեզ իւր մա-
նուկների արիւնը, որ բերես, նրանով մարմինս
լուանամ: Անմեղ մանուկների անարատ արիւնն
է իմ բորոտութեան ու խոցերի միակ դեղը:

Այս ասաւ ծերունին ու գլուխը կախեց, որ
Օսէփի շփոթութիւնը չըտեսնի: Իսկ Օսէփը
դարմանալի սառնասրտութիւնով վրայ բերաւ.

—Ճշմարիտ ես ասում, բճրի, ուրիշը կը
մերժի ինչիլիս և իրաւունք ունի: Բայց ես
ինչո՞ւ եմ ուրիշի դիմում այդ դեղը ճարելու հա-
մար, քանի որ ինքս իմ տանն ունիմ: Քեզ
պէս հօր համար անձս չեմ խնայիլ, ինչ թէ
որդիքս:

Այս ասաւ ու զնաց մանուկների սենեակը:
Նրանք դեռ քնած էին: Մի երկու րոպէից
ետը դարձաւ ծերունու սենեակը և ասաւ.

—Ահա, բճրի, ուղածդ բերի, ան, լուա-
ցուի:

ԺԸ.

Հէնց այս խօսքն էր Օսէփի բերանում,
բակի դուռը չըբխկաց: Մինչև այդ միջոցը Օ-
սէփը քաջ ու անփոփոխ էր մնացել. երբ զգաց,
թէ կինը դալիս է, սիրտը դողաց, զէմքը
սփարթնեց: Նրա առաջը դուրս եկաւ և շատ
աշխատեց, որ ուրախ երևայ, չեղաւ, չլաջո-
ղուեց: Զողիկը կարծելով թէ Օսէփի տխրու-
թիւնը հոգեհօր պատճառով է, Հէնց առաջին
խօսքը նրա վրայ բերաւ:

—Ի՞նչպէս է բարին, Օսէփ, հօ փորձանք
չի՞ պատահել:

—Փնաք Ատուծոյ, մեծ փառնդն անցկա-
ցաւ, սրանից ետը լաւ կը լինի:

Այս խօսքերն ասելիս Օսէփը պառնկները
կծեց, որ կարենայ փղձուկը կնոջից պահել,
կովիծից աղիքները կտրտում էին, ցաւը լոյս
չէր հանում: Կինը ուրախացաւ լսած տեղեկու-
թեան վրայ ու խօսեց.

—Փնաք Ատուծու, որ բարիին փառնդ չի
պատահել, բայց դառնուկներս ո՞ր են, ինչո՞ւ
նրանց ձայնը չի լսում:

—Երեխաները գիշերս երկար են գրոյց
արել պապի հետ և ուշ են պարկել, քնհատ
են, չուզեցի քաղցը քունները խանգարել:

—Ուրեմն ես զնամ բարիին շնորհակալու-

Թիւն յայտնեմ, որ այս գիշեր լաւ պահպանել է որդոցս, ներողութիւն էլ խնդրեմ ուշանալուս համար:

Ասաւ ու շտապ մտաւ Զողիկը ծերունու կացարանը: Չորս բոլոր նալեց, տեսաւ աղամորդի չկայ. անկողինը իւր տեղն էր, մէջը հիւսանդ չկար. միայն անկիւնում կարմիր ներկուած տաշտակն էր ընկած: Զողիկը վախակալած դուրս վազեց ու շէմքում կանգնած Օսէփին հարցրեց.

— Ո՞ւր է բարին, ոչ կացարանումն է, ոչ անկողնում:

Օսէփը լուռ էր ինչպէս մըրած ծով: Հագիւ լսելի ձայնով ինքն իրան ասաւ, «երևի փախաւ ծերունին: Կորան որդիքս, վա՛յ իմ զլիխն: Այժմ կնոջս ինչ պատասխան տամ»: Այս մտածմունքի մէջ էր Օսէփը, որ մանուկների սենեակի դուռը ներսից բացուեց ու մի գեղեցիկ տղամարդ երևաց: Օսէփը նրան չճանաչելով կատկածոտ կերպով նալեց ու հարցրեց.

— Ո՞վ ես, ա՛յ մարդ, ալտեղ ինչ ես շինում:

Զողիկը դուրսն էր, այդ մարդուն չէր տեսնում: Օսէփը գիտութիւնով դռան առաջ կանգնել էր, որ կինը շուտով ներս չգնայ ու երեխանց անկողիններին մօտենայ: Օսէփի այդ

վախը և սխարթնած դէմքը նկատելով անծանօթը, կանգնած տեղից ժպտաց և նրա հետ ալապէս խօսեց.

— Օսէփ, միթէ քու բարին չես ճանաչում: Տես, ինչպէս երիտասարդացել եմ քո տուած գեղով: Մեծ էր քո հաւատը, Օսէփ. օրհնութիւն, զօրանաս, որքան քո սիրտը կուզի: Երանի՛ր թէ քու հարկւրականի չափ չօրանն ու բաղմանը հաւատարմութիւն ունենային: Մի արգելիլ կնկանդ, թող մօտենայ, համբուրէ իւր աղունակներին: Ապրեցէք անուշ, երջանիկ կեանքով, ինչ որ չօրանից ու բաղմանից խլուեց, աւելցուելով կը տրուի ձեզ:

Այս ամեն խօսակցութիւնը կինը լսում էր, բաց չէր տեսնում ինչ տեսակ մարդ է: Օսէփը արձանի նման մնացել էր կանգնած. այդ բոլոր ժամանակ նա միայն աշխատում էր, որ իրան քաջ պահի: Մանուկների անկողնի վրայ նալելիս սարսափը բռնում էր, սիրտ չէր անում որը շէմքից ներս գնի: Ինքն իրան ասում էր.

— Ես ինչ սրտով անկողինն մօտենամ. եթէ վերմակը բարձրացնեմ, գաւակներիս արիւնշաղախ մարմինները պէտք է ընկնեն կնկանս աչքով: Հիմի նոր չէր, որ իմ ձեռով սուրը քաշեցի անմեղ մանուկներիս ու անշունչ դիակները վերմակի տակն ածեցի:

Բայց Ջողիկն էլ չհամբերեց, երեխաներին տեսնել էր ուզում:

— Ի՞նչ անեմ, որ քնհատ են, թող գնամ, համբուրեմ:

Ասա միամիտ մայրը և հանգիստ սրտով մօտեցաւ անկողիններին ու վերմակի ծայրը կամաց վեր քաշեց, որ չզարթեցնի:

ԺԹ.

Օտէփը շէմքի մօտից սրտադող մէկ կնկանն էր նայում, մէկ մանուկներին: Կանգնած տեղը յանկարծ ճչաց ու փայտ դառածի պէս մնաց: Մանուկների գլխիկները ժափ էին դալիս. Օտէփը աչքերը չօած նայում էր լուռ: Քիչ էլ անձայն համբերեց. ակնապիշ նայելիս նկատեց, որ մանուկները թաթերնին շարժեցին, տարան աչքները հաղադեցին ու քնաթաթախ «նանի» կանչեցին:

Ջողիկի սիրտը սիրտը կատաւ ալբ խօսքի վրայ հալ գնաց, մայրսիրտն զթով կուացաւ, գաւակների երեսներից համբուրեց և ձեռով գլխները շփելով սկսեց դուրգարել:

— Գնա՛նուկներս, տանցէք, տեսնիմ, իրիկունը պտպի հետ ի՞նչ գրուցներ արիք:

Ջողիկի այս խօսակցութեան վրայ Օտէփը խելագարի նման «այ հրաշք» աղաղակեց ու սենեակից դուրս թռաւ դուռարով. «Աստուած էր

նա, Տէր-Ինքն էր նա»: Վազվրդիլով աչք ածեց տան լուր սենեակները, ամբողջ բակը տակ ու գլուխ արտաւ, երիտասարդ մարդին չգտաւ: Բակի առջևով անցնող մարդկանց հարցրեց. «այս ու այս նշանով ոքմին չտեսա՞ք»: Այս ոք տեղեկութիւն չունէր:

— Ուրեմն աներևութացաւ, գնաց, ծընկներին խփելով խօսեց Օտէփը ու դարձաւ կնոջ մօտ: Ջողիկը բան չհասկանալով Օտէփի արարմունքներից ու խօսքերից միամտաբար հարցրեց.

— Ո՞ւմ վրայ ես խօսում, սիրելիս, ո՞վ էր Աստուածը, ո՞վ աներևութացաւ:

— Մեր հիւանդ բաբին, Ջողիկ ջան, համարեա լալազին պատասխանեց Օտէփը: Այսօրուան իմ տեսածները միայն Աստուած կարող էր տեսել: Ես հրաշք տեսալ. նա հասարակ մարդի ձեռից չէր գալ:

Այս ատելով Օտէփը յոգնած, թուլացած յուզմունքների ձեռից նստեց ու գէմքը ծածկելով մտքի խորն բնկաւ: Ջողիկը մանուկների շարերը հագցրել, վերջացրել էր. դարձաւ Օտէփի մօտ:

— Ա՛սա, սիրելիս, ալբ ի՞նչ հրաշք է, որ դու տեսել ես: Ի՞նչ տեղ տեսար, ո՞ւմ ձեռով:

— Հէնց քո տանը, ծերունի բաբիի ձեռով: Ահա, լսիր ասեմ, այսպէս, այսպէս բան եկաւ

գլուխս, ձողիկ ջան, երբ քեզանից առաջ եկալ տուն:

Օսէփը միտումի պատմեց կնկանն այն, ինչ որ դուք զիտէք և վերջն էլ աւելացրեց.

— Այստեղ ինձ հետ խօսող մարդը մեր բաբին էր՝ առողջացած, ջահէլացած: Ասացի՝ կը մնայ, եղբայր կը դառնանք, իրար հետ արդար վաստակ կանենք, բնաց թուել, գնացել է երկինք:

— Երանգ ես պատմում, Օսէփ, ինչ է, խօսեց ձողիկը չհաւատալով նրան:

— Երանգ է, աչքի լոյս. եղելութիւն եմ պատմում. մի ժամից առաջ դաւակներին իմ ձեռով ետ սուրը քաշեցի, այժմ ահա բակում ողջ-առողջ վազվզում են:

— Ուրեմն դու, ուղիղ դանակ ես ածել դաւակներին վրայ, տարտախաչար ճշաց ձողիկն ու մազերը փշաքաղած, աչքերը արիւնակաղած դուրս վազեց բակը: Մի ըսպէում խաղացող երեխաներին կալաւ, զիրկը քաշեց ու լայով համբուրեց մէկ սրան, մէկ նրան: Օսէփի պատմութիւնն ստուգելու համար ուշի ուշով նախքան նրանց վզներին. դանակի քաշած տեղը պարզ, աշկարայ երևում էր: ձողիկը նորից կրծքին կպցրեց դաւակներին, վզների ողջացած տեղերը համբուրեց ու աչքերը երկինք բարձրացնելով աղաղակեց.

— Փնուք Քեզ, Աստուած, անվերջ փառք մինչև դերեզման Քու խոնարհ աղախինն եմ: Քանի բերանումս շունչ կը լինի և կունամ ոչոք, միշտ պատրաստ եմ սպասաւորելու Քու անունով իմ դուռն եկող կաղերին, կոյրերին, բորտներին, անտուն, անտեղ աղքատներին:

Վ Ե Բ Զ

Այս գրույցը լսել եմ Գանձակ, 1892 թ. մի 70 տարեկան ձերունուց (գարգար Առաքել), որը պատմել է նոյնպէս «Ընկ թագաւոր» գրույցը:

Հ Ե Գ Ի Ն Կ.

ԲԱՅԱՏՐԵԼԻ ԲԱՌԵՐ

Անկ-մանկ լինել—ապշել.
Առաջ—կերպ, տեսակ.
Աւելցուկ—աւելորդ.
Առակ դառնալ—խոչտառակութիւն.
Բաղման—աչգեպան.
Բաբի—ծերունի, հալորիկ.
Թաղիբ—բրդէ գետնաշոր.
Ծեղ—շիւղ.
Ծղծղալ—ծեղի պէս վերցնելով ուտել.
Ծկրակել—ծածուկ նաչել.
Կապս—կազմուածք.
Կաճան—նեղ շաւիղ.
Հալ գնալ—հալուել.
Ձեռնահարել—տնդղել.
Ճպճպացնել—թարթել.
Ճիլթ—ողկոյց.
Մլուլ անել—զբաղուել.
Մածել—մերսել, տրորել.
Յեռ—ոսկրացաւ.
Ոտնաոտել—ոտի կանգնել, մանգալ.
Վագնուտ—որթերի շարք.
Վահրոտ անել—թարախոտ անել.
Տհալ—դառըմայ, տապակած միս.
Տնազ անել—ճաղրել.
Յաբատ—կեռակտուց մեծ դանակ.
Քերծ—ժաշո, տպառած.
Քրեկան—հողէ, կաւէ աման.

Իմ աշխատութիւններից առանձին գըր-
քոյկներով տպուել են.

	Գինը
1. Հէքիաթներ (5 պատմութիւն) .	30 կ.
2. Ծովինար	20 »
3. Խարազի տղայ (Հրատ. Ընկ.) .	40 »
4. Ջէն թագաւոր	25 »
5. Խուլ Խաչիկ	25 »
6. Գալօ Ափօ	10 »
7. Ատուած չճանաչող	10 »
8. Ատուած աղքատի կերպում .	20 »

Դիմել Կենդրոնական գրալաճառանոց

ԳԻՆԸ 20 ԿՈՊ.

Զուտով մամուլի տակ կը մտնի «Բանուէր»
գօրաւար» պատմական վէպիկը.

834

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0596854

